

B E N J A M I N

MAGAZINE VAN JMW / ROSJ HASJANA 2025 / JAARGANG 36 / NR. 141

Brankele Frank

Belang van feiten

Oeke Hoogendijk

Kunst en oorlog

Eten

Heel veel zoets

De Benoemingscommissie Bestuursleden COM (BBC) is op zoek naar

TWEE MAROR (COM) BESTUURSLEDEN (ONGEBONDEN)

COM, Stichting Collectieve Maror-gelden Nederland, houdt zich bezig met het beheer en de verdeling van het private gedeelte van de Joodse oorlogstegoeden bestemd voor collectieve doelen binnen de Joodse gemeenschap in Nederland en verstrekt subsidies uit die tegoeden. COM is hierdoor een vitaal onderdeel van de Nederlands-Joodse infrastructuur in de breedste zin des woords.

Draagt u de toekomst van Joods Nederland een warm hart toe dan is dit uw kans om daaraan een bijdrage te leveren.

Het bestuur van COM bestaat uit 7 leden en houdt zich voornamelijk bezig met:

- Beoordelen van subsidieaanvragen (150-200 per jaar). Het bestuur oordeelt of een subsidieaanvraag voor een uitkering voldoet aan de criteria in het Uitkeringsreglement en het Beleidsplan en stelt de hoogte van een eventuele toekenning vast.
- Beheren van COM-vermogen (per 1-1-2025 circa 18 miljoen euro)
- Samenwerking met Bureau Maror-gelden
- Monitoring en optimalisatie van aanvraag-, toekennings- en vaststellingsprocessen
- Periodiek bestuursoverleg (12 keer per jaar, 's avonds te Amsterdam)
- Regie over reglementen en beleid

Ten aanzien van het beleid legt COM verantwoording af aan zijn Gemeenschapsraad en aan het Centraal Joods Overleg (CJO).

De BBC is een commissie van 3 leden bestaande uit een onafhankelijke voorzitter plus een door COM en een door CJO benoemd lid. De BBC beoordeelt de ontvangen sollicitaties, voert gesprekken met de meest geschikte

kandidaten en toetst referenties om uiteindelijk tot een voor CJO en COM bindende voordracht te komen.

Het profiel van de gezochte bestuursleden is als volgt:

- u behoort tot de Joodse gemeenschap in Nederland
- u bent ongebonden, hetgeen inhoudt dat u geen lid bent van de PIG, een NIG of een LJG, maar wel in staat daar lid van te zijn
- u beschikt over financiële kennis
- u beschikt over aantoonbare inzet voor en kennis van de Nederlands-Joodse gemeenschap en de Nederlands-Joodse infrastructuur
- u hebt voldoende tijd om u in te zetten voor het bestuur
- u bent gewend in teams te functioneren en bent bereid en in staat tot collegiale samenwerking binnen het bestuur, waarbij meningen van anderen gerespecteerd worden
- u hebt kennis van bestuurlijke processen en bent in staat beleid en uitvoering te scheiden
- u kunt de bestuurstaak onafhankelijk en integer vervullen, zonder last en ruggenspraak
- u verricht geen gesalarieerd werk binnen de Nederlands-Joodse infrastructuur
- u hebt een goede kennis van het Nederlands.

Een bestuursfunctie bij een Joodse organisatie conflicteert in principe niet met een COM-bestuursfunctie.

Binnen het bestuur wordt een evenwichtige inbreng nagestreefd van financiële, juridische, organisatorische en maatschappelijke deskundigheid; ook wordt gelet op diversiteit in gender, leeftijd en herkomst (Amsterdam of mediene).

COM-bestuurders zijn onbezoldigd. Voor onkosten en reiskosten kan een beperkte vergoeding worden ontvangen.

Een strikt vertrouwelijke behandeling van reacties wordt uiteraard gegarandeerd.

Belangstellenden worden uitgenodigd een brief inclusief curriculum vitae te sturen aan de voorzitter van de BBC, Doron Reuter, via vacaturesmaror@gmail.com. Dit kan tot en met **19 oktober**. Ook voor nadere informatie kunt u zich richten tot dit e-mailadres. Zie www.maror.nl voor algemene informatie over COM.

Benjamin 141 / jaargang 36 / Sjana Tova 5786

Wertheim in de Plantagebuurt / 20

PORTRET VAN WERTHEIM OP FONTEIN IN HET PARK, FOTO PATRICK STERNFELD

Inhoudsopgave

- 6** Kunst / **Oeke Hoogendijk**
- 8** Interview / **Brankele Frank**
- 12** Ergernissen / **Teksten**
- 14** Literatuur / **Hermann Grab**
- 16** Muziek / **Benjamin Fro**
- 19** Jom Kipoer / **Aha-Erlebnis**
- 23** Column / **Emile Schrijver**
- 24** Sport / **Eddy Hamel**
- 26** Mijn leven / **Alex Waterman**

- 28** Eten / **Veel zoets**
- 32** Freyda / **Tamar van der Ven**
- 36** JMW Activiteit / **Lezingenreeks**

Agenda/groepen, Lev, Mediene,
CDR, Sjoekertjes **vanaf pagina 38**

Hoop voor de toekomst

Bij JMW vinden we het bijzonder belangrijk om te benadrukken hoe mooi en waardevol de Joodse identiteit en cultuur zijn. Daarom is de Benjamin ook zo gericht op alle mooie aspecten van het Joodse leven. En daar is ook in dit nummer weer veel over te lezen, van jonge rappers tot ervaren documentairemakers, van oude Joodse buurten tot opkomende theatermakers. We blijven de rijke schakeringen van de Joodse cultuur celebreren.

Dat doet JMW ook door een nauwe samenwerking met het doorgestarte Crescas, het Joods educatief centrum. Het geeft erg veel voldoening dat de nieuwe constructie een succes lijkt te zijn. Crescas kan zich verheugen op grote belangstelling en begint het nieuwe cursusjaar vol vertrouwen. De brochure daarvoor is als bijlage bij deze Benjamin te vinden. Zo gaan we optimistisch het nieuwe jaar in, met de overtuiging dat de gemeenschap breed, gevarieerd en veerkrachtig is.

De openingsactiviteit van Crescas dit jaar vindt plaats op 5 oktober. Er wordt een lezing georganiseerd over He-breeuwse poëzie die is geschreven als reactie op de aanslag van 7 oktober 2023 in Israël. Belangrijke historische gebeurtenissen vinden altijd een vertaling in de kunsten, daar vormt deze gebeurtenis geen uitzondering op. En het is in die kunstvormen dat wij herkenning, troost, en soms ook hoop voor de toekomst kunnen vinden.

Verbinding

En daar is veel behoefte aan, merken wij ook in ons dagelijks werk. De oorlog duurt voort en trekt zijn wissel op de bewoners van het Midden-Oosten en van mensen wereldwijd, in het bijzonder op de Joodse diaspora. Welk nieuws moet je geloven in tijden van een informatie-oorlog? Hoe ga ik het gesprek aan met mijn collega's of burens? Kan ik nog wel openlijk over mijn band met Israël praten? En hoe blijf ik in verbinding met mijn omgeving, Joods en niet-Joods, in deze polariserende tijden? Bij JMW zijn wij continu op zoek naar manieren om

Joden in Nederland bij dit soort vraagstukken te ondersteunen. Want daar zijn wij voor. Daarom organiseren wij dit najaar een lezingenreeks, waarover meer in deze Benjamin. Op drie avonden wordt ingegaan op thema's als angst, verlies en ongemak. Het gaat er niet alleen om hoe we dit in onszelf herkennen en ermee omgaan, het is ook belangrijk om manieren te vinden waarop we er met anderen over kunnen communiceren. De lezingen zijn erop gericht ieder die daar behoefte aan heeft een beetje houvast te geven.

Maar natuurlijk is onze blik breder dan alleen de Joodse gemeenschap. Wij zijn een organisatie van hulpverleners en elk leed - waar ook ter wereld - grijpt ons aan. Wanneer wij de beelden zien van uitgemergelde gijzelaars in de tunnels van Hamas dan raakt dat diep. Maar ook de verwoesting in Gaza en het lijden van de Gazanen laten ons niet onberoerd. JMW is geen politieke organisatie en zal nooit een voor- of afkeur uitspreken voor welk politiek beleid dan ook. Maar het moge duidelijk zijn dat aan dit leed zo snel mogelijk een einde moet komen en dat alle bewoners in de regio een betere toekomst verdienen, in veiligheid en zekerheid. En als er één moment is in het Joodse jaar om die hoop op verandering uit te spreken, dan is het wel tijdens Rosj Hasjana.

Sjana tova

U zult in deze editie van de Benjamin zien dat voor meer mensen in de gemeenschap geldt dat zij hun gedachten niet van de actuele situatie in het Midden-Oosten kunnen afhouden. Emile Schrijver gaat er in zijn column bijvoorbeeld op in, en het komt ook terug in het grote interview met neurobioloog Brankel Frank.

Ik wens u een Sjana tova oe-metoeka, een zoet, gezond en voorspoedig nieuwjaar namens heel JMW. In de hoop dat dit jaar daadwerkelijk vrede en vernieuwing mag brengen.

Margo Weerts,
directeur-bestuurder JMW

Onrust en ongemak

Het is een teken van de huidige onrustige tijd dat de Benjamin meer vragen en opmerkingen binnenkrijgt van lezers dan ooit. Die hebben betrekking op de vreselijke situatie in Gaza en het Israëlische optreden. We krijgen het verwijt er niet genoeg aandacht aan te besteden en geen stelling te nemen. Of juist dat we te veel een platform geven aan mensen en organisaties die uitgesproken kritisch zijn over de Israëlische acties, zonder dat het daar trouwens specifiek over gaat in die artikelen. De Benjamin redactie heeft zich al voordat deze signalen binnenkwamen, uitgebreid hierover beraad. We negeren dit niet, we erkennen de impact van wat er gaande is vanaf het moment van de aanval van Hamas op 7 oktober 2023. We zien wat het doet ter plekke en welke effecten het heeft ook hier in Nederland. Het is echter nooit de taak geweest van de Benjamin om actief commentaar te geven op lopende gebeurtenissen in het Midden-Oosten of om apert politieke uitspraken te doen. Als kwartaalblad van JMW zijn we er voor alle Nederlandse Joden en hun naasten, en ook voor andere geïnteresseerden. Zoveel mogelijk mensen moeten zich bij ons op hun gemak voelen, juist in deze roerige en gespannen tijden. Keuzes over wie er in het blad verschijnt kunnen op allerlei manieren worden geïnterpreteerd. Maar we gaan nooit iemand uitsluiten vanwege politieke of andere opvattingen zolang die niet voor ons de grens van het betamelijke overschrijden. Nogmaals, juist nu moeten we open blijven staan voor iedereen, ongeacht aan welke kant van de discussie men zich plaatst. Soms zullen de geïnterviewden wel deels ingaan op de actuele situatie, dat is onvermijdelijk in het huidige klimaat. Het zou vreemd zijn als daar in de Benjamin niets van is terug te vinden. Daar gaan we voorzichtig mee om, zoals gezegd, de Benjamin is niet de plek voor polemieken. Maar wel moeten mensen zich kunnen uiten. Zo hebben we in dit nummer weer verschillende personen die zeker andere nuances hebben in hun standpunten. We kunnen onmogelijk tegemoetkomen aan de tegenstrijdige wensen van een aantal lezers. Maar we voelen ons gesterkt door een veel groter aantal berichten van mensen die het juist een verademing vinden dat de Benjamin de toon rustig houdt, open blijft staan voor iedereen, en zich blijft richten op de mooie en rijke aspecten van het Joodse leven.

Sjana tova oemetoeka namens de hele Benjamin redactie,
Ferry Biedermann, *hoofdredacteur*

Colofon

De Benjamin wordt uitgegeven door JMW, de welzijnsorganisatie voor Joods Nederland, en verschijnt vier keer per jaar in een oplage van 7.500 exemplaren. Het blad wordt gratis verstuurd binnen Nederland en is ook online te lezen. U kunt zich kosteloos abonneren door gebruikmaking van de antwoordbon in deze Benjamin, of door registratie via de aanmeldpagina joodswelzijn.nl/benjamin-online/over-benjamin

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van advertenties. JMW behoudt zich het recht voor om advertenties te weigeren.

Wilt u de gratis Benjamin steunen, dan kunt u een donatie overmaken op rekening NL15INGB0000204420 ten name van Stichting JMW Bijdragen & Fondsen, Amsterdam.

Het volgende nummer, 142, Chanoeka 2025, verschijnt de week van 1 december.

Benjamin redactie
Hoofdredacteur: Ferry Biedermann
Redactie: Karien Anstadt, Rico Brentjens, Jessica Polak, Patrick Sternfeld, Jolan Toff
Correcties: Lea van Coeverden

Redactieadres
JMW
Van Boshuizenstraat 12
1083 BA Amsterdam
tel 088 165 22 00
E-mail: benjamin@joodswelzijn.nl
<https://joodswelzijn.nl/benjamin-online>

Vormgeving
Luna 3, Utrecht

Druk
Damen Drukkers, Werkendam

Voorpagina
Brankele Frank
Foto Jan de Bruin

Voor de kunst was er de oorlog

Het Joodse oeuvre van Oeke Hoogendijk

TEKST [ESTHER SCHOLTENS](#) FOTO'S [VIA OEKE HOOGENDIJK](#)

Op een zonnige middag zit ik aan een grote eettafel tegenover documentairemaker **Oeke Hoogendijk**. Een kleurrijke vlinder fladdert gedurende het hele interview tegen het raam. Oeke: “Wist je dat een vlinder symbool staat voor transformatie?”

Ik ken Oeke, waarschijnlijk net als velen, als maker van *Het Nieuwe Rijksmuseum: De Film*, over al het wel en wee rondom de renovatie van het Rijksmuseum. Een prachtige documentaire, maar voor dit artikel ben ik vooral benieuwd hoe haar Joodse identiteit haar werk heeft veranderd, en andersom.

Oeke (1961) komt uit een geassimileerd gezin dat nooit Joodse feestdagen vierde. “Mijn moeder was wel gek op Kerst. Zij koppelde Kerst aan de oorlog, aan Theresienstadt, waar ze kerstbomen had zien staan bij de wachttorens van de bewakers. Voor haar stond een kerstboom symbool voor vrijheid.” Alhoewel er weinig aandacht voor het Jodendom was, sijpelde het Joodse karakter van de familie af en toe toch door de assimilatie heen. Zo had haar moeder, vlak na de oorlog, overal in huis kersttakken opgehangen. Toen haar moeder, Oekes oma,

langskwam, zei ze: “Wat doen al die takken hier? Het is geen Loofhuttenfeest, hoor!” Dus ja, er waren van dit soort Joodse momenten, maar uiteindelijk draaide Joods zijn vooral om oorlog en vervolging. Joods zijn was zwaar en problematisch.

Meer dan oorlog

Oeke had van huis uit dus weinig over het Jodendom meegekregen, wat ze eigenlijk best jammer vond. Ze was tenslotte halachisch Joods. Dus gaf ze zichzelf de opdracht meer te weten te komen over het Jodendom en haar eigen Joodse identiteit.

Ze solliciteerde voor een baan als rondleider bij het Joods Historisch Museum. Tijdens het sollicitatiegesprek

werd haar gevraagd: “Wat maakt jou eigenlijk Joods?”

Antwoord: “De oorlog natuurlijk.” Dat vond men maar een negatieve manier van er tegenaan kijken. Oeke reageerde met: “Daarom wil ik hier werken, om de andere, minder beladen kant van Joods zijn te ontdekken.” Dat lukte, want via haar werk kwam ze in een warm Joods bad. Ze belde haar moeder en zei: “Mam, ik ga Poerim vieren!” Haar moeder vond het geweldig.

Door haar baan in het Joods Historisch Museum kreeg Oeke de kans om mee te werken aan het Spielbergproject. Ze interviewde een groot aantal vervolgingsslachtoffers. Wat haar opviel, is dat die allemaal anders reageerden op hun oorlogstrauma.

Haar moeder had een posttraumatische stressstoornis, maar er waren blijkbaar ook mensen die minder leden onder de oorlog. Haar moeder vertelde altijd over de oorlog: hoe zij en haar ouders met de aanvankelijk door de Duitsers van deportatie uitgesloten groep prominente Joden, de Barneveldgroep, via verschillende kampen uiteindelijk in Theresienstadt terecht kwamen, over alle ontberingen, de honger, angst en kou.

Oeke: “Toen ik jong was, maakten die verhalen grote indruk op me. Wat me echter het meest raakte, waren de grote emoties van mijn moeder. Ze was er tot het eind van haar leven kapot van en huilde vaak over het verlies van haar vader en broer, die in Auschwitz werden vermoord.”

Drie oorlogsfilms

Het verhaal van de Barneveldgroep liet Oeke niet los.

Ze wilde het vastleggen, doorvertellen, delen. Aangezien ze intussen de regisseursopleiding aan de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht had gedaan, koos ze voor het medium film. Het werd haar eerste documentaire: *Een Gelukkige Tijd* (1998).

Tijdens het maken merkte Oeke dat de zwaarte van haar moeders oorlogsverhaal makkelijker te dragen werd. Het creatieve proces gaf veel voldoening en bracht bovendien nieuwe inzichten. Zo kwam ze er achter dat andere overlevenden van de Barneveldgroep andere herinneringen hadden dan haar moeder, en dat dit veel zei over hoe haar moeder met de oorlog omging. Haar moeder was ook niet per se positief over Een Gelukkige Tijd. Ze vond dat het verhaal te veel afweek van haar herinneringen.

Oekes tweede documentaire had eveneens een Joods thema: *The Holocaust Experience* (2003), een film over herdenken. Alhoewel haar minst bekeken film, vond haar moeder deze het best. Het verhaal stond verder van haar af, waardoor ze het interessant kon vinden zonder het er wel of niet mee eens te zijn.

“Het was confronterend om mijn moeder zo te zien.”

In haar laatste film met een Joods thema, *Housewitz* (2021), speelt Oekes moeder, die op dat moment al tientallen jaren niet meer buiten kwam, de hoofdrol. Via webcams kijk je naar haar dagelijks leven en luister je naar haar hardop uitgesproken gedachten, die vaker wel, dan niet over de oorlog gaan.

De film is hartverscheurend, intrigerend en verbazingwekkend tegelijk. De moeder van Oeke moppert en klaagt, maar dit roept geen irritatie op, eerder mededogen. Oeke: “Het was confronterend om mijn moeder zo te zien. Ik wist natuurlijk wel hoe ze leefde, maar om haar tegen zichzelf te horen praten, gaf me toch een zwaar gevoel.”

“De film was het idee van mijn moeder. Het proces was lang en vermoeiend,” verzucht Oeke. “Soms wilde ze stoppen, werd het haar te veel, had ze een pauze nodig. Uiteindelijk heeft het tien jaar geduurd voordat de film af was. Het was niet altijd makkelijk, maar ik moest deze film maken. Ze was zo’n fenomeen in mijn leven. Tegelijkertijd wist ik niet goed hoe ik haar moest uitleggen. Met deze film kon ik dat wel. Mijn moeder was bijzonder, uniek en altijd zichzelf, maar ook het archetype van de Joodse moeder.”

Oeke heeft *Housewitz* pas na het overlijden van haar moeder uitgebracht. Hiermee sloot ze een periode af waarin ze op zoek was naar haar Joodse identiteit: ze is Joods, maar niet religieus, leerde dat Joods zijn niet alleen over oorlog en ellende gaat, dat ze zich niet per se wil aansluiten bij officiële Joodse groepen, maar waarover gaat Joods zijn voor haar dan wel? Dat blijft een interessante vraag.

Lous Hoogendijk-De Jong, de moeder van Oeke Hoogendijk

Niet makkelijker geworden

Oeke voegt toe: “Sinds 7 oktober 2023 is het er niet makkelijker op geworden. Het voelt alsof ik iets met dat verhaal moet. Mensen vragen me wat ik vind. Ik word ter verantwoording geroepen en aangesproken. Ook in mijn sociale leven is van alles veranderd. Wat me vooral stoort is dat veel mensen maar wat roepen, zonder te weten waar ze het over hebben.”

Op de vraag of ze van plan is een documentaire te maken over deze laatste tweeënhalve jaar, is ze duidelijk: “Nee, want ik ben bang dat ik dit verhaal nooit helemaal goed zou kunnen vertellen. Ik zou sowieso eerst een aantal jaar onderzoek moeten doen en dan nog...”

Bovendien is ze bezig met een documentaire over de restauratie van *De Nachtwacht*. Ze lacht: “Ik ben een beetje de huisfilmer van het Rijksmuseum geworden.” Dit project neemt ontzettend veel tijd en aandacht in beslag. Of Oeke in de toekomst nog eens een documentaire met een Joods thema zal maken, weet ze nog niet, maar het is zeker niet ondenkbaar. •

“Fragiel evenwicht”

Brankele Frank strijdt voor de wetenschap

TEKST FERRY BIEDERMANN FOTO'S JAN DE BRUIN

Brankele Frank heeft een missie, al zou ze dat zelf nooit zo zeggen. Daar is ze te relativerend voor. Opgeleid als neurobioloog ziet ze het nu als haar taak om het publiek gedegen te informeren over haar vakgebied en de bredere wetenschap. Met boeken, columns en podcasts noemt ze zichzelf wetenschapscommunicator. Mede vanuit haar Joodse achtergrond meent ze dat we zonder feiten als maatschappij verloren zijn.

Brankele (1987) zit tijdens het interview net tussen twee vakanties. Eerst met de familie en nu een fietstocht – een echo van de tijd dat ze de triatlon deed. De racefiets is drie smalle Amsterdamse trappen opgesleept en moet voor de tocht worden nagekeken. Het is een druk moment, maar ze richt zich helemaal op het gesprek.

De eerste vraag is er een die ze heel erg veel krijgt: Wat voor naam is Brankele? Het is meteen aanleiding voor een typisch Joods-naoorlogs verhaal. De naam blijkt een compromis tussen haar vader, Holocaust overlevende, en haar niet-Joodse moeder.

“Mijn vader bedacht dat er ‘ele’ achter mijn naam moest staan, want dan heb je dat Jiddisch verkleinwoordje en heb je toch nog een beetje zo'n Joodse *schwung* in de naam. Hij vond het wel belangrijk dat het iets Joods in zich had.” Soms denken mensen dat het een Friese oorsprong heeft, vanwege het eerste deel, Branke, wat ze maar vreemd vindt, “Ik zie er toch helemaal niet Fries uit?”

De verwarring leefde zelfs door in Israël, waar ze voor het eerst naar toe ging toen ze een jaar of negentien was. “Ik dacht de eerste keer dat ik naar Israël ging: oh leuk, dan snapt eindelijk iedereen mijn naam. Maar ze vonden hem daar ook raar.”

Culturele identiteit

Het eerdergenoemde relativerende komt terug in hoe ze het heeft over zowel Israël als haar verhouding tot het Jodendom. Soms doet ze boude uitspraken die ze dan weer deels intrekt of na een vraag nuanceert. Ze gebruikt bijvoorbeeld zelf het woord ‘vader-Jood’, en heeft daar bepaalde connotaties bij.

“Ik heb dat best wel lang lastig gevonden omdat ik me bij Joden niet helemaal Joods voelde, een soort van verrader bijna. Dan voelde het alsof ik er toch niet helemaal bij hoorde. En bij niet-Joden ook niet...”

— *Maar verrader is toch wel heel sterk?*

Ja, dat is misschien te sterk. Meer dat ik er niet helemaal bij hoor. Dat ik niet helemaal voor vol word aangezien. Terwijl ik me bij niet-Joden absoluut Joods voel. Daar heb ik wel mee geworsteld. Nou ja, geworsteld klinkt ook alsof het een gigantische identiteitscrisis was. Dat viel wel mee.”

De vele schakeringen van het Jodendom in Israël vielen haar op. “In Israël werd ik heel erg geconfronteerd met het hele gamma aan Jodendom. Vrienden die ik maakte in Tel Aviv bijvoorbeeld, voelden zich eigenlijk meer Israëliisch dan Joods. Die voelden zich meer verbonden met het land dan met hun Jodendom. Ze vonden mij juist bijna Joodser dan zichzelf. En dan had je bijvoorbeeld Amerikaanse Joden die daar echt op een soort pelgrimstocht kwamen en het gevoel hadden dat ze het land moesten kussen. En de ultra-orthodoxen enzovoort.

Ik heb ook nog even overwogen om uit te komen (Joods te worden, red.) om het makkelijker te maken, maar goed, ik wil helemaal niet religieus zijn. Waarom zou ik me verbinden aan een religie waar ik helemaal niks mee heb? Mijn moeder heeft trouwens ook gedacht aan uitkomen toen ze zwanger werd. Omdat ze toen dacht: misschien is dat wel handiger voor de kinderen. Maar ze had dezelfde tegenwerpingen toen ze zich erin ging verdiepen en allemaal boeken las, en heeft ervan afgezien. Ik heb iets met de cultuur, met het volk, met de tradities en met de

geschiedenis. Maar niet per se met de Joodse religie. Ik denk altijd, als ik Joods genoeg was om in de oorlog vermoord te worden, waarom ben ik dan nu niet Joods genoeg? Ik vind dat zo raar. Waarom zouden andere mensen voor mij mogen bepalen of ik Joods ben? Bovendien is mijn hele leven gekleurd door het Jodendom. Maar dan dus het culturele en geschiedkundige Jodendom. Dus inmiddels is het voor mij heel duidelijk en simpel: ik voel me gewoon Joods.

“Met een bepaald soort van wantrouwen opgevoed.”

— Hoe is dat gegaan? Waren het zowel je vader, als je moeder die je cultureel dingen hebben bijgebracht over het Jodendom? Mijn vader was van de verhalen, dan heb ik het eigenlijk meer over de geschiedenis, niet over Joods-culturele verhalen. Hij stuurde me als kind ook naar Hebreeuwse les. Mijn moeder gaf veel aandacht aan de Joodse keuken. Die had ook een kookboek van Claudia Roden. We deden

eigenlijk alleen maar Pesach en Jom Kipoer, met een bevriende familie. Maar dan was er wel altijd het juiste, tussen aanhalingstekens, eten. Dus de boterkoek en matzeballensoep en dat soort dingen.

Mijn vaders band met het Jodendom is gewoon onherroepelijk. Hij komt uit 1942. Hij heeft de eerste drie jaar van zijn leven ondergedoken gezeten. Zijn vader is vermoord en behalve zijn zusje, zijn moeder en een tante is de rest van zijn familie ook vermoord. Dus hij heeft een totaal geschifte jeugd gehad en ik ben officieel tweede generatie-slachtoffer. Dus ja, daar ging het natuurlijk wel heel vaak over. Of natuurlijk ... dat is helemaal niet natuurlijk, heel veel mensen onderdrukken dat volkomen.

— Maar bij jullie werd er dus wel over gesproken? Dat is denk ik ook omdat mijn vader toneelregisseur is. Hij heeft het toneel heel erg gebruikt om zijn verhalen te vertellen. En heeft via toneel volgens mij ook de Nederlandse samenleving een beetje kunnen doen inzien wat de oorlog heeft gedaan met mensen. Dus hij was daar in zijn werk al heel erg mee bezig.

— *Maar hoe deed hij dat naar zijn kinderen toe? Wilde hij iets overdragen, of jou en je broer er juist voor beschermen?* Daar hebben we het toevallig over gehad afgelopen week. Dat hij heeft geprobeerd het midden te zoeken, dus aan de ene kant wel vertellen over de oorlog. En laten weten dat er erge dingen gebeuren. Ik heb het idee dat ik met een bepaald soort van wantrouwen ben opgevoed. In de zin van: je weet nooit wie jou wat aandoet. Maar hij heeft ons er nooit mee doodgegooid, en het zeker niet als educatief chantagemiddel gebruikt. Wel denk ik dat wij als kinderen gevoeld hebben dat er een gigantisch groot leed was. En niet door zijn toedoen, maar zelf heb ik onbewust wel gedacht dat mijn pijn of verdriet niet zoveel voorstelt in het licht van wat hem en mijn familie is overkomen. Het heeft best lang geduurd voordat ik mijn eigen emoties er ook mocht laten zijn.”

Opkomen voor feiten en de wetenschap

Bij trauma en overdracht komen we weer in de buurt van haar professionele achtergrond, ze heeft een BSc en twee MSC's in de neurowetenschappen en neurobiologie. Psychologie is niet haar vakgebied, legt ze uit, maar wel de manier waarop bijvoorbeeld onze hersenen door stress veranderen. Dat heeft ze aan den lijve meegemaakt tijdens haar burn-outs. Toen ze een boek schreef over de eerste, kreeg ze een tweede. Dat boek, *Over de kop*, uit 2023, werd een bestseller. Ze zegt dat ze nog steeds vaak van mensen hoort die er veel aan hebben. Ze heeft het bewust niet in “Jip en Janneke-taal” geschreven, want ze vindt het belangrijk mensen niet te onderschatten en hen echt iets bij te brengen. Een tweede, *Het grote ont prikkelboek*, komt er volgend jaar aan. “Ik denk dat ik dankzij het schrijven van mijn boek mijn eigen achtergrond ben gaan herwaarderen. En daarmee een manier heb gevonden om die in te zetten zodat ik er zelf blij van word en andere mensen er wat aan hebben. In die zin heeft dat boek absoluut mijn hele carrière omgegooid en me weer een nieuwe richting gegeven.”

Die richting is haar tegenwoordige werk als wetenschapscommunicator, na een carrière in onder meer strategische consultancy, onderwijs en educatiemanagement, dat laatste bij Artis. Ze ziet het als een “taak” die veel te maken heeft met waar ze vandaan komt. Ten eerste is ze opgegroeid met het idee van: “leren, nieuwsgierigheid en de overtuiging dat ze alles van je kunnen afnemen, maar niet je eigen hoofd. Dus materie is minder belangrijk. Je cultureel voeden en intellectueel stimuleren is belangrijker. Dat is me nooit bijgebracht als expliciet Joods, maar ik denk wel dat die zienswijze erg aanwezig is in de Joodse cultuur en ik sta heel erg achter die manier van leven. Dat vind ik een mooie Joodse overtuiging.” Zeker in de huidige, gepolariseerde tijd wil Brankele voor feiten en de wetenschap opkomen. “Ik zie het veranderen in de maatschappij, dat mensen steeds meer anti-wetenschap aan het worden zijn en wetenschappelijke resul-

taten zien als ‘mening’. Wat mij betreft is dat de aller-grootste alarmbel voor het ontstaan van verschrikkelijke regimes.”

Daar is ze vanwege haar achtergrond ook extra gevoelig voor, zegt ze. “Ik ben me er erg van bewust dat de vrede die we nu nog ‘semi’ hebben een heel bijzonder goed is dat je echt moet bewaken, dat het geen gegeven is. Dat is denk ik wel anders aan het opgroeien in mijn gezin dan opgegroeid zijn in een regulier ander Nederlands gezin. Dat ik heb meegekregen hoe fragiel dat evenwicht is en hoe makkelijk dat omver gegooid kan worden.”

“Alles werd krampachtiger.”

Dat we niet helemaal in vreedzame tijden leven, geeft ze al aan met het woordje semi. Ook zij wordt regelmatig geconfronteerd met vragen over 7 oktober 2023 en de daaropvolgende Israëlische aanval op Gaza. Na het aanvankelijk vervelend te hebben gevonden dat mensen haar daarover aanspraken – “ik heb toch niets met de Israëlische politiek te maken” - begrijpt ze het nu wel, omdat Israël zo verbonden is met het Jodendom. Zelf heeft ze geen antisemitische situaties meegemaakt en ze vindt ook dat de pro-Palestijnse beweging in Nederland zeker niet antisemitisch is, maar ze begrijpt wel dat veel mensen zich zorgen maken.

“Ik denk dat de angst ervoor heel erg is toegenomen. Dat zet je natuurlijk op scherp. Ik merkte ook aan mijn vader dat hij op 7 oktober in een angst-kramp schoot. Dus alles werd krampachtiger. En in krampachtige situaties interpreteren mensen dingen eerder als agressief of haatzaaiend – er is meer onzekerheid, meer stress, meer kwetsbaarheid, meer alertheid. Waarmee ik niet wil ontkennen dat er meer antisemitisme is, want dat is er absoluut aan de hand. Maar ik heb het zelf niet ervaren.”

Ze vindt het lijden van de Palestijnen als gevolg van de Israëlische acties in Gaza vreselijk en veroordeelt de Israëlische regering voor het aanrichten van zoveel ellende onder de burgerbevolking. Hier in Nederland zet dat ook de verhoudingen op scherp, ziet ze. “Als iedereen heel angstig en boos en kwaad en wanhopig is, dan zullen ook in het maatschappelijk verkeer dingen sneller fout gaan. Want je krijgt sneller ruzies in het verkeer, mensen worden sneller agressief, gaan elkaar minder aardig bejegenen. Dat merk je ook op straat.”

Zelf probeert ze daarom waar het kan zo rustig mogelijk te blijven. “Je zit met heel veel intense emoties. In je amygdala (ook wel amandelkern genoemd, het gebied in de hersenen dat een rol speelt bij emoties als angst en agressie, red.) zijn voortdurend alarmbellen aan het rinkelen. En dus gaat je stresssysteem de hele tijd aan. Waardoor je weer minder goed voor jezelf zorgt, minder goed kunt slapen, kortere lontjes krijgt, etcetera. Dat is erg ingewikkeld.”

De tips die ze mensen kan geven vanuit haar expertise richten zich vooral op het niet bij de pakken neerzitten. "In dit geval is iets doen veel beter dan niets doen, want als je apathisch op de bank zit en je zorgen maakt, kom je daar niet uit. Als je daarentegen iets van actie onderneemt - of dat nou is door het er met mensen over te hebben,

door mee te lopen in een demonstratie, door hulpgoederen in te zamelen of iets anders - als je maar iets doet, dan geef je je eigen systeem een gevoel van controle, hoe illusionair ook. Het biedt toch iets van houvast, wat ervoor zorgt dat je cortisolniveaus weer een klein beetje zullen afnemen en daarmee je stress." •

10x ERGERNISSEN

Over teksten

Jolan Toff geeft tekst en uitleg over zijn ergernissen over teksten.

- 1 Ik kan nooit de houdbaarheidsdatum op de verpakking van een product vinden. Daarnaast blijkt dat de ingrediëntenlijst alleen met een vergrootglas te lezen is. Dat is dan weer lastig bij een etiket op een rond potje.
- 2 Het is slaapverwekkend als iemand een Powerpoint presentatie houdt en letterlijk alles voorleest wat je ook al op het scherm ziet.
- 3 Een bordje in de trein met “het is niet toegestaan met een tweede klas ticket eerste klas te reizen”. Dat is toch logisch.
- 4 Mensen die op hun *out-of-office* een onbegrijpelijke mededeling hebben geplaatst: Ik werk in de even weken op woensdag en op de oneven woensdagen ben ik vrij. Dan moet je dus gaan uitzoeken of het een even of een oneven week is.
- 5 Als je wordt gecontroleerd bij Albert Heijn verschijnt in het display de volgende mededeling. “Steekproef, bedankt voor je begrip, er komt een medewerker langs om te kijken of alles goed is gegaan.” Bij Dirk staat “aankoop assistentie onderweg”. Beide keren had er moeten staan: “Er komt een medewerker langs om te kijken of je iets gejat hebt.”
- 6 Organisaties die onmiddellijk nadat je contact met ze hebt gehad een mail sturen met de vraag: “Was u tevreden over onze dienstverlening?” Zelfs als je de medewerker maar één minuut gesproken hebt. Een paar dagen later volgt nog een herinnering. Ook ergerlijk is het bandje met: “dit gesprek kan worden opgenomen voor kwaliteitsdoeleinden”. Zeker als het een bedrijf is met een slechte service.
- 7 Kinderen die aan een demonstratie meedoen met duidelijk door hun ouders gemaakte borden. Hierop staan teksten over zaken waarvan ze helemaal geen benul hebben.
- 8 In steeds meer koffiezaken staat op het pinapparaat de fooi die je kan geven al voorgeprogrammeerd: 5%, 10% of 20%. Je weet dan helemaal nog niet of je tevreden bent over het product. Bovendien voel je een morele druk om het te doen, je wilt niet kinderachtig zijn.
- 9 In een museum staat bij een schilderij de toelichting vaak in nauwelijks leesbare kleine lettertjes. Het is soms ook niet duidelijk of dit op het linker of het rechter kunstwerk betrekking heeft.
- 10 Op de deur van een winkel hangt een aankondiging dat deze die dag gesloten is maar de volgende dag is de winkel nog steeds dicht. Vaak hangt er een bordje ‘open’ terwijl de zaak gesloten is. Of een briefje “ik ben zó terug”. Je hebt dan geen idee hoe lang dat gaat duren. •

FOTO: PATRICK STERNFELD

Israëlactie

PARTNER OF KEREN HAYESOD

ZORG VOOR ISRAEL

Om door te gaan. Om vooruit te kijken.

- Mentale zorg en traumaverwerking
- Herstel van de getroffen ziekenhuizen
- Laat kinderen weer lachen, spelen en helen
- Steun reservisten op hun weg naar herstel en balans
- Geef een baby een veilige en liefdevolle start in het leven
- Opleiding voor PTSS hulphonden

HART VOOR ZORG, KRACHT VOOR DE TOEKOMST.

info@israelactie.nl

T: +31 20 644 84 29

www.israelactie.nl

IBAN: NL91 INGB 0000 7777 77

Algemeen Nut
Begrijpende Stichting
ANBI

Bruiloft in Brooklyn

Vlucht en ballingschap

TEKST KARIEN ANSTADT

Het debat over vluchtelingen en opvang blijft vaak abstract en afstandelijk. Wat het betekent om te vluchten en in ballingschap te gaan raakt vaak uit zicht.

De Tsjechisch-Joodse schrijver **Hermann Grab** vluchtte in 1939

eerst naar Parijs en een jaar later via Lissabon naar de Verenigde Staten, New York. Naar aanleiding van zijn ervaringen schreef hij twee aangrijpende verhalen over “de gevestigden en de buitenstaanders”.

De in 1903 geboren Praagse musicus en schrijver debuteerde in 1935 met de roman *Het stadspark* waarmee hij lovende recensies kreeg van tijdgenoten zoals de schrijvers Klaus Mann en de filosoof Theodor Adorno. Hij werd wel vergeleken met Marcel Proust.

Als balling in New York was hij werkzaam als muzikleraar en pianodocent aan een conservatorium waardoor hij niet veel toekwam aan schrijven. Hermann Grab liet een klein, maar indrukwekkend oeuvre na van korte verhalen en novellen toen hij in augustus 1949 na een ernstige ziekte overleed.

Rust op de vlucht

Hoeveel zullen het er geweest zijn die in 1940 in Lissabon strandden bij hun pogingen Europa te ontvluchten?

Hermann Grab was een van hen en hij was zich sterk bewust van het feit dat hij tot de gelukkigen behoorde die tenslotte een toevluchtsoord in Amerika vonden.

In zijn verhaal *Rust op de vlucht* arriveert het oudere echtpaar Ehrlich na een barre tocht via Parijs in Lissabon. De overgang kan niet abrupter zijn, want als ze hun intrek hebben genomen in een prachtig hotel en vanuit het restaurant na een driegangen maaltijd het uitzicht in zich opnemen, hebben ze even het gevoel alsof ze met vakantie zijn. Maar dat is van korte duur.

Op het politiebureau ontvangen ze van de heer Kantor hun passen met een visum voor acht dagen verblijf. Hun hoop om door te kunnen reizen naar de Verenigde Staten, waar een vriendin van mevrouw Ehrlich financieel garant voor ze wil staan, krijgt meteen een knauw als de heer Kantor de reële mogelijkheden noemt. Daarbij heeft hij het niet alleen over Brazilië en

Straatbeeld asielcomplex Ter Apel, foto Directie Voorlichting (CC BY-NC-ND 2.0)

Argentinië maar in een later stadium ook over andere landen.

“Wie had er ooit aan Bolivia, Costa Rica of Columbia gedacht, aan gebieden waarvan de naam waarschijnlijk wel in het album van een postzegelverzamelaar te vinden was, maar waarvan de inwoners even ver en vreemd leken als het mannetje op de maan?” En hoewel er volop suggesties worden gedaan, laat de heer Kantor niet na bij ieder land ook weer de haken en ogen te noemen.

Ondertussen is Lissabon gevolgd met vluchtelingen, die enerzijds een kleine gemeenschap aan het vormen zijn, maar tegelijkertijd in verschillende posities verkeren die hun mogelijkheden beperken of verruimen. Dat blijkt wel uit de informatie en de geruchten die ze met elkaar uitwisselen. En zo leeft men tussen hoop en vrees.

“Exporteur van Weense lederwaren.”

Als het echtpaar zo ver is dat ze ook voor Brazilië openstaan, gaat meneer Ehrlich met de betreffende gezant praten. Deze is niet geïmponeerd als meneer Ehrlich meedeelt dat hij ongeveer drieduizend dollar kan investeren in Brazilië. Wel geeft de gezant aan dat Brazilië een fantastisch land is, “en kunstenaars en geleerden toelaat die bijdragen aan de verheffing van het culturele leven.” Maar ja, meneer Ehrlich is geen kunstenaar of geleerde, hij was exporteur van Weense lederwaren. Mevrouw Ehrlich wacht in het hotel op de uitslag. “Niets?”, vraagt ze. “Niets geloof ik”, zegt hij.

Omdat hun geld slinkt nemen ze hun intrek in een zeer eenvoudig pension waar vele andere vluchtelingen vertoeven. Voor eigenaar Carvalho een buitenkansje, hij heeft nog nooit zoveel gasten gehad.

En dan, o wonder, neemt het Amerikaanse consulaat ineens weer visumaanvragen in behandeling. Mevrouw Ehrlich is weer hoopvol en omdat ze begrepen heeft dat, als je daar een familielid hebt je meer kans maakt, veroorlooft ze zich een leugentje en maakt ze van de vriendin een nicht. Als de aanvraag tenslotte toch nog wordt gehonoreerd is meneer Ehrlich al aan de stress bezwaken en vertrekt mevrouw Ehrlich als weduwe naar de Verenigde Staten.

Bruiloft in Brooklyn

Wat was toch de achtergrond van de dood van dr. Walter Korn, voormalig muziekverslaggever uit Praag? Grab, die hem gekend heeft, speculeert erover in het verhaal *Bruiloft in Brooklyn*.

Een paar dagen daarvoor had hij nog in de bar van het schip dat hem naar New York bracht het Amerikaanse volkslied gespeeld. Maar bij aankomst staat hij enigszins verloren op de pier als een medewerker van de familie Schiffman, in plaats van zijn nicht Else Schiffman, hem komt ophalen. Zij blijkt verhinderd omdat ze bezig is met het organiseren van de bruiloft van haar dochter June.

Uiteraard is dr. Korn van harte uitgenodigd voor de bruiloft. “Dank

u zeer”, zegt meneer Korn, voor wie de verre familie Schiffman vele jaren “een schim vormde en pas toen de wereldgeschiedenis in beweging was gekomen ook de schim Abraham Schiffman zich was gaan roeren.”

De succesvolle Abraham was bereid geweest het affidavit te ondertekenen waardoor Korn naar Amerika kon komen. Medewerker Katz brengt hem naar een woning waar de familie Schiffman een kamer voor hem heeft gehuurd. Op dat moment heeft meneer Korn nog illusies, want hij heeft een behoorlijke staat van dienst en goede referenties. Hij wil aan de slag.

Via een contact van een andere migrant krijgt hij een onderhoud met professor Schneider die zich over de door dr. Korn meegebrachte publicaties buigt en dan een tijdje zwijgt. Meneer Korn krijgt vooral te horen dat het moeilijk is, erg moeilijk en professor Schneider voegt eraan toe: “Ziet u, zelfs mijn leerlingen hebben het moeilijk”.

Maar de professor adviseert hem wel het volgende: “U moet de mensen gewoon laten weten dat u er bent. Laat u op diverse plaatsen zien, vertoon u in bibliotheken, en misschien komt er mettertijd iets op uw pad”. Meneer Korn laat zijn teleurstelling niet blijken, hij is een keurige man, bedankt de professor voor het onderhoud en verlaat het pand.

“Niet zo eenvoudig.”

De Joodse bruiloft is een feestelijke aangelegenheid waarvoor flink is uitgepakt en waar men zich geanimeerd met elkaar onderhoudt. Voor de meeste gasten is de oorlog ver weg, maar meneer Blum zegt tot meneer Korn: “Ik begrijp het Duitse volk niet, dat er niemand is opgestaan, geen held, geen bevrijder.” “Dat zou niet zo eenvoudig zijn”, zegt dr. Korn, “niet zo eenvoudig” en hij denkt na hoe hij het meneer Blum, die nogal teleurgesteld kijkt, kan uitleggen”.

Als dr. Korn aan het eind van de avond de feestzaal verlaat om naar zijn kamer te vertrekken, neemt hij een verkeerde metro, verzeilt in Central Park, waar hij bij een overval de dood vindt. Diezelfde nacht zegt Abraham Schiffman tegen zijn vrouw: “Die neef van jou, misschien is hij heel aardig, misschien is het een groot muzikkenner, maar ik geloof nooit dat hij het op dit continent erg ver zal brengen”. •

Filosofische Joodse rapper

Van Spinoza tot de woningnood

TEKST JESSICA POLAK FOTO PATRICK STERNFELD

Adam Bais (1994), beter bekend onder artiestennaam *Benjamin Fro*, heeft het druk. De singer-songrapper en dichter staat op het punt van grote veranderingen. Hij verhuist naar een woongemeenschap, gaat trouwen én hij hoopt rond de jaarwisseling een nieuw album uit te brengen. Verder gaat zijn dagelijkse werk als professionele muzikant gewoon door.

Repetities en contact houden met zijn fans via sociale media slokken zijn tijd op. Toch maakt hij ruimte voor een interview met de Benjamin, mede vanwege het belang dat hij hecht aan zijn banden met de Joodse gemeenschap. Adam is een productieve en veelzijdige artiest die de wereld wil verbeteren, maar ook plezier maken.

“Ik maak ‘backpack hiphop’, muziek met een rugzak vol boeken en poëzie, bijvoorbeeld van Gil Scott-Heron uit de jaren 70. Ik ben een beetje een uitzondering binnen de Nederlandse hiphop. Die is of *street* of puur feestmuziek. Ik ben opgegroeid aan de Nieuwe Keizersgracht in Amsterdam, dus mijn *street credibility* laat wat te wensen over.”

Met zestien jaar stond hij in Paradiso, met zeventien in DWDD en daarna volgden onder meer de Melkweg, Sugarfactory en een heleboel festivals. In 2017 en 2018 verschenen zijn albums *Praten Over Leven* en *Behave*. Zijn werk gaat van een vrolijk nummer over ethische non-monogamie (*Multiplayer*, duet met zangeres Maddy Moreah) via kritiek op gentrificatie in Amsterdam (*The City*, 2019, waarin Adam in een verhuishwagen door Amsterdam rijdt) naar hartstochtelijk maatschappelijk engagement.

Qua muziek beweegt hij zich tussen hiphop, soul, R&B en jazz. Wat alles bij elkaar houdt is zijn energieke presentatie, zijn speelse, gelaagde teksten en het besef dat hij in de geschiedenis en in een traditie staat die hij verder wil brengen naar volgende generaties. In 2023 rapte hij bij de presentatie van de Canon van 700 jaar Joods Nederland:

*Ik voel me gezegend als baroech,
Groeide op om de hoek bij het beeld van Spinoza
En raakte in de ban van de filosofie*

*Nu maak ik daar een pun van precies op de beat
In de traditie van de schrijvers in mijn geslacht
Wil ik tornen aan de macht.*

Hoe zit dat precies met dat “geslacht” dat Adam inspireert? Hij heeft een Joods-Israëlsche moeder en een Nederlandse vader. Zijn ouders zijn niet religieus, dus van Joodse godsdienst of gebruiken kreeg hij niet veel mee. Hij is een product van de zogeheten mix-cultuur. Symbool daarvoor staat het broodje pita met hagelslag. Die mix zit ook in de taal: zijn ouders spreken Engels met elkaar, hij spreekt Nederlands met zijn vader en tot op de dag van vandaag Engels met zijn moeder. Zijn tweetalige opvoeding heeft hem ook dat scherpe gevoel gegeven voor nuances in taal.

Antisemitisme en Joodse identiteit

Hij groeide op midden in de oude Joodse buurt van Amsterdam. Maar de verbinding op emotioneel niveau met het Jodendom kwam pas later. In zijn kinderjaren wilde hij zelfs verbergen dat hij Joods was, omdat hij te maken kreeg met antisemitisme. Kinderen op voetbal noemden hem kankerjood terwijl zijn ouders van niks wisten.

Pas later, rond zijn twintigste, ging Adam beseffen dat het eigenlijk erg was dat hij zijn Joodse identiteit had moeten verbergen om zich veilig te voelen. En dat het vreemd was dat hij midden in die oude Joodse buurt geen Joodse vriendjes had.

Als kind had hij wel een sterk besef dat hij ‘anders’ was. “Ik was duidelijk geen gewone witte Nederlander.” Aanvankelijk vond hij het makkelijker om een ongede-

finieerde migranten-identiteit aan te nemen. De Black Lives Matter demonstratie van 2020 was een keerpunt. Hij zag er de leus: 'Joden tegen witte suprematie'. Dat sprak hem aan. "Het was fijn om verbinding te voelen met andere Joden die het politiek met me eens zijn. Vanaf dat moment begon ik in het openbaar te zeggen dat ik Joods ben." En dus rapt hij: "Benny Fro is die Amsterdamse Jood."

Zijn familie in Israël was, en is, erg links. "Mijn opa en oma woonden in een socialistische kibboets." Zijn opa, overleden toen Adam vijf jaar oud was, is een groot voorbeeld voor hem. De artiestennaam Benjamin Fro is

Benjamin Fro bij het beeld van Spinoza aan de Zwanenburgwal in het centrum van Amsterdam.

een combinatie van de voornaam van zijn opa plus een verwijzing naar Adams haardos, zijn indrukwekkende Joodse (a)fro.

Grootvader Benjamin werd geboren in Hongarije en heeft daar als tiener de Holocaust overleefd. Meteen na de oorlog emigreerde hij naar Israël. Adam hoorde het verhaal van zijn opa's oorlogservaringen pas als twintiger, toen het interview dat zijn opa – in het Hebreeuws – had

gegeven aan de *USC Shoah Foundation Institute* (Schindler's List interviews) werd vertaald in het Engels. Zijn opa was stand-up comedian en schreef boeken in het Hebreeuws. Dus hij is een van "de schrijvers in mijn geslacht", uit zijn raptekst.

Adam gaat van kinds af aan elk jaar wel een of twee keer naar Israël, naar zijn familie. "In de kibboets van mijn grootouders zeggen ze dat ik ontzettend op mijn opa lijkt, zowel uiterlijk als innerlijk." Het optimisme en de vrolijkheid van zijn Israëlische familie is aanstekelijk. "Ik stuurde mijn tante een appje over mijn aanstaande huwelijk. Zij zat in de schuilkelder toen ze het kreeg en appte mij terug: 'dit maakt mijn hele dag goed, ik ben blij!' Dat is tekenend voor mijn familie."

"Spinoza is een held voor hem."

De muzikaliteit komt van de kant van Adams vader. Die studeerde koordirectie aan het Conservatorium. "Er was altijd muziek in huis en er stond een piano in de huiskamer. Ik ging op zangles en daarna op gitaarles. Toen ik wilde stoppen met les omdat ik voetbal leuker vond, mocht dat niet van mijn ouders. Daar ben ik ze nog altijd dankbaar voor."

Met twaalf jaar ging hij naar de popschool, in een band spelen. Hij raakte gefascineerd door hiphop, zoals zoveel jongetjes in die tijd. "Hiphop was spannend, gevaarlijk, aantrekkelijk." Daar leerde hij Max Schuiling kennen, de toetsenist met wie hij nog steeds samenwerkt. Zeker drie keer per week zaten de tieners uren in de studio om muziek op te nemen.

Na zijn middelbare school studeerde Adam korte tijd muziek-management. Maar dat commerciële was niets voor hem. Hij switchte naar filosofie aan de UvA en voelde zich daar meteen thuis. Spinoza is een held voor hem: "Hij combineert het rationele denken met spiritualiteit en dat spreekt me aan." De filosofische inslag zie je terug in Adams teksten. Vaak heeft hij het over dingen in een ander perspectief zien en dat nieuwe perspectief doorgeven. Uit het nummer *The light*, op mooie pianomuziek met een simpele maar effectieve clip erbij:

*I often wonder why it's all slaves and masters
I met a girl so I asked her
She tried to teach me lessons
I tried to see the essence
I changed perspective
My mind needed a refreshment
I try to change your point of view
Change your frame of mind*

*I try to show you what is true
So that we can try to find
The kind of good we must pursue
If we want to set things right*

Soms combineert Adam het filosofische met een taalspel met woorden en begrippen. Vaak zitten daarbij humoristische clips die te zien zijn op platforms als YouTube en Spotify. Uit het nummer *Behave* waarin de uitspraken van Mark Rutte over 'normaal doen' gehekeld worden:

*Voices in my head telling me to behave
But I don't know what behaviour is.
Voices in my mind telling me to be safe,
But I want to be dangerous*

Het lijkt nu misschien alsof het werk van Adam vooral serieus en intellectueel is, maar hij heeft ook heel wat luchtiger nummers gemaakt zoals *The Park*. Aanstekelijke melodie, vrolijke tekst en een clip waarbij de artiest als een rattenvanger van Hamelen met een gitaar een dansende vriendengroep achter zich aan lokt in een zomers park. Grappige bijkomstigheid: dit nummer werd een zomerhit in Polen, zonder dat Adam daar iets voor hoefde te doen.

Speciaal voor de Benjamin onthult Adam een paar zinnen uit zijn te verschijnen album *Everything in History is Happening Now*. Ze gaan over intergenerationeel trauma en geërfde vijandbeelden die verhinderen dat je voluit leeft in het hier en nu. Let ook op het mooie binnenrijm:

*I am trying to live in the now, but I'm stuck in the past
Trying to find my way out but it's moving too fast
And I feel a lot of resentment, you probably sense
That my body is tense and I'm longing for vengeance
I know that somebody fed me that line
Ancestors served me that sentence.*

Is dit wat *I want to be dangerous* betekent, zoals hij zingt? Gevoelens van haat en wrok recht in de ogen kijken? Of misschien betekent het wel: de menigte op een klimaatdemonstratie met een vlamme tekst in vervoering brengen. Of een concert in Den Bosch, Jazz in Duketown, 2023, afsluiten met een dubbele liefdesverklaring aan Amsterdam. Of simpelweg moed houden en toekomst blijven zien:

*Maar ik vind inspiratie in het werk van m'n voorouders,
Joodse idealen waar ik verder op wil door bouwen,
Zo wordt verleden voor de toekomst geruild
En kan Mokum weer gaan lachen waar het eens heeft
gehuild. •*

Het wonder van Jom Kipoer

TEKST ASJER WATERMAN

Het is oktober 1913. Een 26-jarige Joodse man loopt door de straten van Berlijn. Hij is vastbesloten om het te gaan doen. Hij is klaar met de discriminatie, met de achterstelling die hij als Jood constant ervaart.

Hij ziet nog maar één oplossing: zich bekeren tot het christendom.

Hij had toch al niet zo veel op met het Jodendom. En bovendien zou het zijn carrière als jonge filosoof goed doen. Wat valt er nou helemaal te verliezen?

Maar, zegt hij tegen zichzelf, als ik mij bekeer tot het christendom dan doe ik dat als Jood, en niet als heiden. Daarop besluit hij eerst nog naar een kleine orthodoxe sjoel in Berlijn te gaan. Het is immers Jom Kipoer, de Grote Verzoendag.

Dan gebeurt er iets met de jonge man. Hij raakt op een of andere manier betoverd door wat hij daar meemaakt. Wat er precies daar binnen is gebeurd, daar heeft hij nooit een uitspraak over gedaan. Maar wie met Jom Kipoer weleens in de synagoge is geweest, kan zich er misschien iets bij voorstellen.

Alle mensen in het wit gekleed, gewikkeld in een *talliet* (gebedsmantel), die meezingen met de woorden van de voorzanger. De meeslepende en ontzagwekkende melodieën die de luisteraar in vervoering brengen. Wat het ook was dat hij tijdens die dienst ervaarde, de man komt op zijn besluit terug. Iets tijdens zijn bezoek aan de synagoge tijdens Jom Kipoer raakt hem zo diep dat hij besluit om Joods te blijven. En sterker nog, om zich intensief met het Jodendom te gaan bezighouden.

Franz Rosenzweig

met Jom Kipoer dat zo'n sterke kracht lijkt uit te oefenen op Joden wereldwijd? Jom Kipoer wordt wel gezien als de meest belangrijke dag van de Joodse kalender. Onderzoek laat bovendien zien dat vasten op Jom Kipoer onder Joden wereldwijd - en ook in Nederland - een van de meest nageleefde Joodse gebruiken is. En ongetwijfeld heeft u iemand weleens horen zeggen: "Ik ben wel Joods maar niet religieus, eigenlijk ga ik alleen met Jom Kipoer naar sjoel". Mogelijk gevolgd door de opmerking: "Ik ben eigenlijk een beetje een slechte Jood".

Die laatste opmerking komt denk ik voort uit een soort vorm van *imposter syndrom*. Uit een beeld dat men heeft van hoe een Joods leven er uit zou moeten zien, namelijk gevuld met allerlei religieuze handelingen en naleving van strenge voorschriften.

Maar ik heb nieuws voor u: er bestaat niet zoiets als een slechte Jood. Er zijn Joden, er zijn niet-Joden, maar niets dat een Jood doet of nalaat te doen maakt hem of haar tot een slechte Jood. Iedereen beleeft zijn Joodse identiteit op een eigen manier, en dat is helemaal oké. Ook Joden die alleen met Jom Kipoer naar sjoel gaan blijven Joden, zonder bijvoeglijk naamwoord. Ook als je zelfs op die dag de sjoel links laat liggen.

"Niet zoiets als een slechte Jood."

De jonge man in kwestie is de Joodse filosoof **Franz Rosenzweig** (1886-1929). Hij zou uitgroeien tot een van de belangrijkste Joodse filosofen in de moderne tijd, en oprichter van het Duitse *Lehrhaus*, een plek waar mensen kwamen leren van gerenommeerde Joodse docenten over allerlei aspecten van Joods leven en Joods denken. Dit verhaal over Rosenzweig heeft mij altijd gefascineerd. Wat gebeurde er daarbinnen precies? En wat is het toch

Het hoeft allemaal niet, maar het kán wel. Want een ervaring als die Rosenzweig doormaakte, gun ik elke Jood op aarde. Het gevoel van verbinding met je eigen cultuur en achtergrond. Een soort onbeschrijfbare ervaring met diepe betekenis. Een gevoel dat het klopt. Om net als Rosenzweig te ervaren dat het Jodendom geen last is die je met je meedraagt, waar je liever vanaf wilt, maar dat het van betekenis kan zijn voor wie je bent, op welke manier dan ook. Misschien is het via een dienst op Jom Kipoer, misschien via iets heel anders. Wat het voor u is weet ik niet, wat ik wél weet is dat er voor elke Jood een manier bestaat die past. Sjana tova. •

Terug naar de Plantage

Vroegere spil van Joodse activiteit

TEKST KARIEN ANSTADT FOTO'S PATRICK STERNFELD

De Amsterdamse Plantagebuurt, onder meer bekend van Artis, het Wertheimpark en de Hollandsche Schouwburg, was ooit grotendeels Joods. Karien Anstadt groeide er op en gaat voor dit laatste artikel in het kader van 750 jaar Amsterdam langs een aantal Joodse hoogtepunten.

Eind 17de eeuw was de Plantage een gebied voor recreatie met tuinen, tuinhuisjes, lusthoven en parken. Pas in de tweede helft van de 19de eeuw werd de bestemming een woonwijk waarin het groen echter altijd aanwezig bleef. In de Kaapse tijd, de bloeitijd van de diamantindustrie (1870-1880), trokken veel diamantairs en diamantbewerkers naar de Plantagebuurt.

In deze buurt met z'n herenhuizen maar ook soberder huizen in gevarieerde bouwstijlen, waar Joden uit verschillende sociale klassen zich gingen vestigen, kon het

Joodse leven tot bloei komen. Op een gegeven moment was 65% van de bewoners Joods.

Een nostalgische wandeling

Samen met fotograaf Patrick Sternfeld maken we een wandeling, en ditmaal ben ik zelf de gids. Tot mijn tiende jaar, van 1948 tot 1959, woonde ik namelijk op Plantage Muidergracht 89 en ik heb nog levendige herinneringen aan de buurt en die tijd.

Het Hortusplantsoen in de Plantagebuurt

Via de Roetersstraat lopen we naar mijn vroegere huis. De gevel is nog intact maar zit vol graffiti, jammer. Het schijnt dat er appartementen in het pand komen. In de jaren vijftig hadden we nog uitzicht op de gracht, nu staat er een gebouw van de universiteit. Via de Plantage Westermanlaan zien we op de hoek Plantage Middenlaan 48, dat het mooie gebouw van het vroegere rusthuis Beth Menoecha gelukkig nog intact is. Beth Menoecha, dat in 1928 zijn deuren opende, bood plaats aan veertig Joodse ouderen, die dat echter wel moesten kunnen betalen.

Het heeft met tussenpozen tot 1972 bestaan. Tante Bets, een tante van mijn zwager, woonde daar nog in de jaren zestig.

We lopen even terug naar de Plantage Middenlaan 70. In het toenmalige café daar werd in 1931 door vijftig Joodse migranten uit Oost-Europa het Oost-Joods Verbond opgericht, een vereniging gericht op specifieke Joodse cultuur, belangen en integratie.

Verenigingen en restaurants

Mijn moeder vertelde dat haar vader lid was van dat verbond, maar dat zij zelf altijd naar de bijeenkomsten van de vereniging Anski in de Valckenierstraat ging. Dat was ook een Jiddische vereniging, maar dan socialistisch en communistisch geïntereerd. Haar vader zei als ze naar een lezing ging op ironische toon: "Ga je weer naar die 'Weltverbesserer'?"

We vervolgen onze wandeling naar Plantage Middenlaan 20, waar diamantair David Levie van Moppes woonde. Een monumentaal pand uit 1875, gebouwd door architect Isaak

Gosschalk. Met zo'n huis zal hij toch wel een bijzondere welstand uitgestraald hebben! Op nummer 14 had David van Moppes een kleine slijperij, maar dat gebouw bestaat niet meer.

Op Plantage Middenlaan 12 zien we een pand dat tussen 1850 en 1855 gebouwd werd in neoclassicistische stijl, zoals zoveel panden in deze buurt. In de jaren '22 – '36 van de vorige eeuw was Huize Cats hier gevestigd, een feestlocatie voor Joodse bruiloften en partijen. Ook was er een restaurant waar koosjer gegeten kon worden. Aan de overkant, op nummer 17, springt het pand met zijn rood-witte stenen van voormalig rusthuis Halberstadt eruit. Het stamt uit 1884 en is ook van architect Isaak Gosschalk. Er verbleven destijds Joodse dames. Het is nu een hotel.

"De meest romantische laan van Amsterdam."

Het is trouwens opmerkelijk hoeveel pensions en rusthuizen, vooral Joodse, maar ook niet-Joodse, er in de eerste decennia van de vorige eeuw in de Plantagebuurt waren. Daniël Metz heeft daar op de website joodsmonument.nl onder het hoofdje pensions en rusthuizen een interessant artikel over geschreven. Het komt erop neer dat er vraag naar was omdat niet iedereen voor de oorlog over een woning kon beschikken. Men huurde een kamer, had verzorging nodig of was op doortocht.

We komen aan in de Henri Polaklaan, naar mijn mening de meest romantische laan van Amsterdam. Als je in de schemering op straat gaat staan richting Artis zie je daar de gouden vogels op de ingangspoort schitteren. Op nummer 6-8 was het Portugees Israëlitisch Ziekenhuis gevestigd, waarvan het pand nog steeds bestaat.

Wertheimpark

Een ornament op de gevel verbeeldt een pelikaan met drie jongen, het symbool van de Portugees Israëlitische Gemeente. We constateren dat dit ornament wel eens schoongemaakt mag worden. Na de oorlog, in 1952, was Beth Shalom hier gevestigd. Ik weet nog dat ik met mijn vriendinnetje Karien Koetzer bij haar grootouders die daar woonden op bezoek ging. In mijn herinnering bewoonden ze een heel klein kamertje.

Vakbond

Aan de overkant op nummer 9 zien we De Burcht van Berlage (1900), het oudste vakbondsgebouw van Nederland. De Algemene Nederlandse Diamantbewerdersbond werd, zoals bekend, opgericht door Henri Polak en Jan van Zutphen. Polak was vakbondsleider en politicus en Jan van Zutphen richtte een fonds op voor zieke ANDB leden. Het merendeel van de leden was Joods. Tegenwoordig is in de Burcht het Wetenschappelijk Bureau van de Vakbeweging gevestigd en zijn er conferenties en evenementen. Henri Polak stierf in 1943 op 75-jarige leeftijd, gelukkig in zijn eigen huis. Maar Jan van Zutphen stierf in 1958 op 95-jarige leeftijd en ik herinner me nog dat mijn vader in de Plantage de begrafenisstoet voorbij had zien trekken, een eerbetoon aan Van Zutphen.

We komen aan bij het Wertheimpark, het oudste parkje van Amsterdam, in 1812 geschonken door Napoleon. Het ging Parktuin heten. Maar na de dood van Abraham Carel Wertheim, bekend bankier, filantroop en betrokken bij talrijke culturele organisaties, werd besloten dat hij, net als Samuel Sarphati, een parkje en een monument moest krijgen, en zo geschiedde. Het monument doet qua vormgeving ook echt aan dat van Sarphati denken, kennelijk was dat de stijl van die tijd.

Ornament uitbeeldend een moeder-pelikaan die zorg draagt voor haar kroost

Deel van voorheen het Portugees Israelitisch Ziekenhuis

We eindigen bij Plantage Parklaan 9 waar in 1930 de vereniging voor Joods jeugdwerk Beis Jisroel (Ons Huis) was gevestigd. Voor die functie was het pand door Jac. Baars verbouwd en kreeg het diverse clublokalen en een keuken. In 1947 vestigde de Joodse Gemeente zich op dit adres en plaatste de gevelsteen met Hebreeuws opschrift. In 1970 verhuisde de Joodse Gemeente naar Buitenveldert. Het zwaartepunt van het Joodse leven is verplaatst naar de Zuidkant van Amsterdam. En met de Hollandsche Schouwburg en het Nationaal Holocaustmuseum op de Plantage Middenlaan, en het Wertheimpark, speelt de Plantagebuurt een grote rol in de herdenking van de Tweede Wereldoorlog. Maar er zijn dus ook nog sporen te vinden van het ooit zo bruisende vooroorlogse Joodse leven. •

Emile Schrijver

“Een betere toekomst, daar en hier”

Een columnist heeft net iets meer vrijheden dan de redactie van een tijdschrift van een grote Joodse koepelorganisatie, dus waag ik me aan wat bespiegelingen over de Joodse actualiteit. Die dienen niet om te laten zien waar ik politiek ten opzichte van het conflict in het Midden-Oosten sta, want degenen die dat interesseert, kunnen dat elders lezen. Mijn bespiegelingen hier dienen vooral om er de vinger op te leggen hoe moeilijk, zo niet onmogelijk, het de laatste maanden is geworden om het alleen maar over de situatie van de Joden in Nederland te hebben, zonder je ook te moeten uitspreken over Israël. Allereerst het woord zionisme, dat niet (en nooit) voor iedereen hetzelfde betekent. Het is als beweging in de negentiende eeuw ontstaan door het deels uit religieuze overtuiging, deels uit antisemitische nood geboren verlangen van Joden in de diaspora naar zelfbeschikking in de vorm van een eigen staat. Dit blijft voor velen in de Joodse gemeenschap de enig juiste invulling van het begrip, los van politieke kleur, los van alle conflicten in het Midden-Oosten en los van discussies over geopolitieke machtsverhoudingen, kolonialisme en onderdrukking. Maar het zal u niet ontgaan zijn dat niet iedereen daar zo over denkt.

Nederland

Terug naar Nederland. In Trouw van 2 juli 2025 komen vijf Joodse vrouwen aan het woord die deel uitmaken van de Maccabi Women's Circle, een Nederlandse zionistische organisatie. Zij beschrijven hoe moeilijk het voor hen is om zich in Nederland nog veilig te voelen. Straten worden afgesloten als de streng bewaakte scholen uitgaan, niemand vertelt meer dat zij of hij Joods is zonder zich eerst veilig te wanen en davidsterretjes en andere zichtbare Joodse sieraden kunnen niet meer openlijk gedragen worden. Toen een van mijn dochters tijdens het uitgaan in het keurige Haarlem dat wel deed, liet een politieagent haar nota bene weten dat hij haar zo niet kon beschermen. Met een sieraadje ... of, zoals een van de vrouwen in het Trouw-interview het formuleerde: “Moet ons leven hier onveiliger worden door wat zich daar afspeelt?”

In de Amsterdamse gemeenteraad werden op 3 juli 2025 de rapporten besproken over de Maccabi-rellen. Het grootste deel van het debat ging over de rol van de Israëlische supporters. De kritiek daarop, en de heftigheid waarmee die geuit werd, overstemde vrijwel volledig het hoogst noodzakelijke gesprek over de Jodenjacht die daarop volgde, die gewelddadig, antisemitisch en voor Nederlandse Joden extreem bedreigend was. Een debat in de Amsterdamse gemeenteraad zou toch vooral moeten gaan over Amsterdamse problemen en niet, bijna alleen maar, over Israël en Gaza...

Dit zijn maar twee voorbeelden. De afgelopen weken en maanden zijn er in de mainstream media vele honderden stukken verschenen waaruit ik had kunnen citeren en dan heb ik het nog niet eens over de sociale media, over de universiteiten, over de politiek, en ga zo maar door. Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat de heftigheid van dit debat ook te maken heeft met het feit dat al dan niet gerechtvaardigde Israëlkritiek (die veel Joden ook hebben) inmiddels is uitgegroeid tot het ultieme ethische thema van onze tijd. Je deugt, dus kunt alleen maar 100% anti-Israël zijn, Joods of niet-Joods, of je deugt niet.

Wij wonen in Nederland, niet alleen de activisten, maar ook tienduizenden Nederlandse Joden. Die voelen zich met de dag onveiliger. Waarom? Omdat de dreiging reëel is, omdat het aantal antisemitische incidenten en aanvallen schrikbarend toeneemt en omdat de impact daarvan te veel Nederlanders lijkt te ontgaan. En daarnaast kunnen ze buiten de eigen kring nauwelijks nog openlijk hun zorgen uiten over de levens en het welzijn van hun familieleden en vrienden in Israël.

Laten we in het nieuwe jaar blijven hopen. Dat er snel duurzame vrede zal heersen, voor alle onschuldige betrokkenen. Dat er gewerkt zal worden aan een betere toekomst, daar, maar zeker ook hier. En dat de nog levende gijzelaars in het komende jaar weer kunnen herstellen in de vertrouwde omgeving van hun families en hun geliefden. Omein. •

Eerste Jood bij Ajax

Getalenteerde speler en coach voor de oorlog

TEKST PAUL BEEK

Eigenlijk hebben helemaal niet veel Joden ooit voor het eerste elftal van Ajax gespeeld, en nog minder Amerikanen. Eddy Hamel (1902 – 1943) was beide en verwierf voor de oorlog een vaste plek bij de Amsterdamse club. Zijn neef Paul Beek heeft nu een boek over deze bijzondere en destijds geliefde sporter geschreven: *Van Ajax tot Auschwitz*.

Eddy Hamel was de eerste Joodse en ook de eerste Amerikaanse speler in het eerste van Ajax, geboren in 1902 in de Upper East Side van New York, de stad waar zijn ouders een jaar eerder naartoe emigreerden. Nog geen jaar na zijn geboorte keerden ze alweer terug naar Amsterdam. Zoals veel Joodse mannen werkte vader Mozes Hamel in de diamantindustrie. Eddy had drie zussen die eerst in hun vaders voetsporen gingen werken, maar later de overstap naar de confectie-industrie maakten. Zijn moeder was Eefje Beek. Niemand van het gezin zou de oorlog overleven. In totaal werden 58 personen van de Hamel familie in de Holocaust vermoord. Mijn neef Eddy kwam na zijn schooltijd terecht in een bedrijf voor koloniale handel, maar zou zijn carrière maken in de voetbalwereld waarin toen nog niet werd betaald. Zijn eerste club was AFC, de burens van Ajax, waar hij via de jeugd opklom en daardoor een kans kreeg bij Ajax, ook toen al een grote naam. De Brit Jack Reynolds zou daarbij een grote rol spelen. Het Engelse voetbal was het rolmodel voor Nederlandse voetbalclubs en Eddy maakte op 1 september 1922 zijn debuut in het eerste dat een dag later tegen Vienna FC uit Oostenrijk speelde. In totaal was Eddy 160 maal actief, zowel in competitie als vriendschappelijk, met een saldo van elf goals. Ondanks dat was hij voor zes seizoenen de eerste keuze als rechtsbuiten. Hij paste met zijn spel prima in de aanvallende tactiek van Reynolds, die veelvuldig van buitenspelers gebruik maakte. Omdat hij vanwege zijn geboorte in New York een Amerikaans staatsburger was, kwam hij dus niet uit voor

Oranje. De toenmalige Engelse coach Bob Glendenning, de langst zittende Oranjecoach (1923-1940), zei meerdere malen dat hij Eddy graag in Oranje erbij had gezien. Eddy kwam wel uit in zogenaamde Olympische teams zoals het blauwe elftal, die een opstapje zouden zijn voor Oranje. Ook kwam hij uit voor vertegenwoordigende teams als dat van Amsterdam.

Geen Jodenclub

Ajax wordt altijd beschouwd als een “Jodenclub”, maar de waarheid is dat er slechts weinig Joodse spelers speelden

en ook niet allemaal in het eerste elftal. Eddy was zoals gezegd de eerste, daarna volgden nog Johnny Roeg, Joseph (Jopie) de Haan, Isidoor Dreesde en Maurits Beetz. De Haan en Dreesde werden in de Holocaust vermoord, Beetz en Roeg overleefden de oorlog.

"Altijd een gentleman."

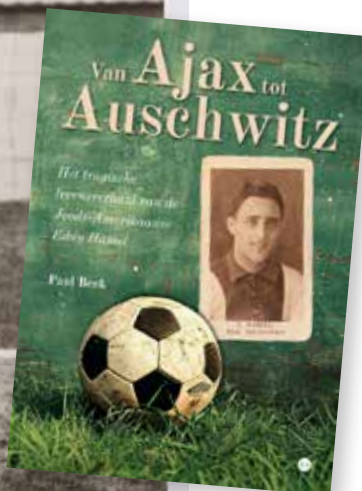
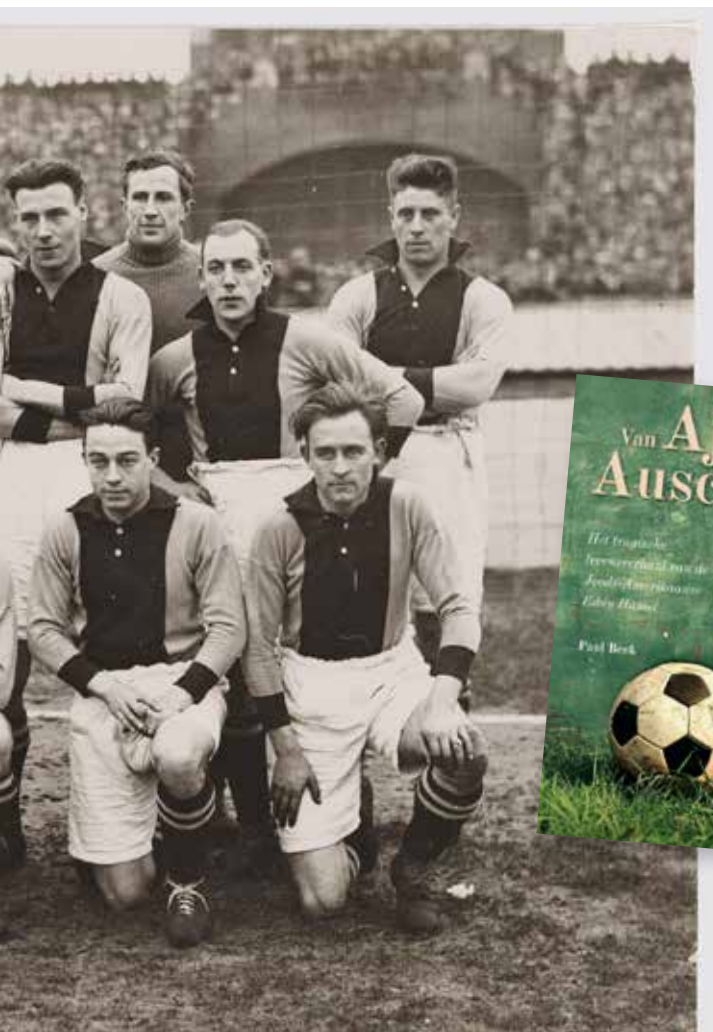
Na de oorlog kwamen daar Sjaak Swart en Bennie Muller bij en nog later Daniël de Ridder en Ilan Boccara. Verder was er een voorzitter, Jaap van Praag, die een Joodse vader had en een Joodse fysiotherapeut/verzorger, Salo Muller.

Wel had Ajax een grote supportersschare die zelfs een Hamel-fanclub had. Ook zijn medespelers waren blij met hem: Een eigen kweekspeler, Gé van Dijk, was nog junior toen hij Eddy zag spelen en zei in 2000: "Hij was altijd een gentleman, nooit onsportief, een echt icoon. Hij was mijn rolmodel."

Blessure en coach carrière

Eddy sukkelde een aantal jaren met zijn gezondheid, verloor zijn plek in het basisteam, maar knokte zich ook weer terug. Zoals bij Go Ahead tegen Ajax op 21 april

Ajax elftal voor de wedstrijd tegen Blauw Wit met Eddy Hamel linksonder, foto Collectie stadsarchief Amsterdam / Internationaal Persbureau, 1927

1930. Helaas maakte een knieblessure definitief een eind aan zijn mooie voetbalcarrière. Hij liep die op tijdens een wedstrijd tegen de Koninklijke HFC op maandag 27 oktober 1930 in De Meer. Eddy leverde een assist voor het eerste doelpunt, wat uitmondde in een 6-0 overwinning voor Ajax, en viel daarna meteen uit. Maar hij zat niet bij de pakken neer en ging coachen, toen nog een onbetaalde baan. Zijn eerste club werd RKS Volendam, van 1932 tot 1940. Onder zijn leiding werd Volendam in zes jaar tijd vijf keer kampioen van de eerste klasse en wist het tweemaal – in 1935 en 1938 – de katholieke landstitel te veroveren in de volgende kampioenscompetitie met de winnaars van de andere eerste klassen. Hij wordt beschouwd als een echte grondlegger die Volendam optilde van een marginaal clubje naar een club die meetelde. De aard van de Volendammer om altijd te presteren, paste uitstekend bij de winnaarsmentaliteit van Eddy.

Na Volendam volgden nog Alcmara Victrix uit Alkmaar, de Kennemers uit Beverwijk en het grotendeels Joodse HEDW uit Amsterdam. Eddy werd daar coach in 1937, toen hij ook nog Volendam en Beverwijk coachte. In 1941 volgde het decreet van de Nazi's dat Joden geen sport meer mochten beoefenen in welke vorm dan ook, dus dat betekende het einde van zijn sportcarrière.

Hij had intussen een gezin, nadat hij in 1929 was getrouwd met Johanna Wijnberg. Ze kregen tweelingzonen in 1938, Paul en Robert. Het gezin van Eddy werd wreed uit elkaar gehaald in oktober 1942 toen Eddy werd opgepakt omdat hij geen Jodenster droeg. Ze werden via de Joodsche Schouwburg - zoals die toen door de Duitse bezetter was opgezet - naar het Centraal Station vervoerd, naar de trein die hen naar Kamp Westerbork bracht. Het gezin ging op transport op 29 januari 1943 en kwam drie dagen later aan in Polen.

Johanna en haar zoons werden meteen vergast op 1 februari 1943, maar Eddy werd met een groep van vijftig Nederlanders in een barak verzameld, waarschijnlijk om te gaan werken. Maar een abces in zijn mond werd

hem fataal en op een onbekende datum in maart 1943 was de gaskamer zijn eindpunt. Een Engelse medegevangene heeft dit later aan Ajax medegedeeld, daar wisten ze niets van zijn lot. Zo kwam een einde aan een voor die tijd beroemde Ajax-voetballer en later succesvolle coach. •

Mijn boek over Eddy, Van Ajax tot Auschwitz, via uitgeverij Boekscout, ISBN: 9789465283104, is te vinden in hun webshop en bij Bol.com.

Mijn leven

Alex Waterman, getrouwd, drie kinderen, twee bonuskinderen en zes kleinkinderen, geboren in Amsterdam, woonachtig in Grootebroek.

TEKST JOLAN TOFF FOTO PATRICK STERNFELD

Na de Lagere- en Middelbare Detailhandelsschool ben ik in 1978 gaan werken bij de Nederlandsche Middenstandsbank. Ik werkte op de afdeling die ging over het verstrekken van financieringen aan particulieren en bedrijven. Na acht jaar heb ik mij op hun verzoek laten omscholen naar een functie binnen de ICT. Ik begreep dat daar de boterhammen te verdienen waren. Ik werd een half jaar vrijgesteld van mijn werk om allerlei cursussen te volgen zoals die van programmeur, systeembeheerder en informatiespecialist. In die tijd heb ik mijn MBA (Master of Business Administration) behaald. Uiteindelijk is de NMB overgegaan in de ING.

Ik ben daar geëindigd als hoofd automatisering.

In 2005 ben ik voor mezelf begonnen. Ik deed werkzaamheden bij uiteenlopende opdrachtgevers zoals Hewlett Packard, IBM, Essent en de Gemeente Almere. Ik kreeg mijn werk via een soort marktplaats voor zzp'ers, of via verschillende bureaus, maar op een gegeven moment leert men je kennen en word je door verschillende partijen gevraagd. De laatste acht jaar heb ik voor de Rijksoverheid gewerkt bij het Ministerie van VWS en Justitie. Normaal gesproken worden in de commerciële sector beslissingen op automatiseringsgebied rationeel genomen. Je doet voorstellen aan de opdrachtgever en als deze vindt dat het efficiënter is en/of meer winst zal opleveren, zal hij je advies zeker overnemen. Bij de Rijksoverheid echter worden een aantal keuzes voor systemen politiek ingegeven, ook als het meer geld zou kosten. Mijn laatste klus was voor het PGB (persoonsgebonden budget). Je hebt daar verschillende belangengroepen.

De ziektekostenverzekeraar bijvoorbeeld, heeft een ander belang dan de gebruiker.

In die tijd heb ik begrepen waarom de ministers en staatssecretarissen in de Tweede Kamer voortdurend met hun telefoon bezig zijn. Dat is niet om naar allerlei dingen te kijken die niets met hun werk te maken hebben. Zij gebruiken het om tijdens de debatten voortdurend vragen te stellen aan een aantal specialisten op allerlei gebieden waar ik soms ook deel

van uitmaakte. Vervolgens kunnen ze dit gebruiken bij het beantwoorden van de vragen van de Kamerleden.

Mijn portefeuille was: *Hoe kunnen we zo veel mogelijk garanderen dat de processen en systemen storingsvrij werken zodat de eindklant een optimale service verkrijgt.*

Tijdens debatten zaten we soms in een ruimte naast de Tweede Kamer of in aparte teams via een online meeting vanuit huis mee te kijken en te luisteren.

Na mijn pensionering ben ik gastlessen gaan geven via Stichting Na de Oorlog. Ik heb dit schooljaar 45 gastlessen gegeven aan ongeveer twee scholen per week en vertel dan het verhaal van mijn familie aan groep zeven van de basisschool, tot en met groep drie van het vwo.

Mooiste Herinnering

Ik kan natuurlijk als cliché-antwoord 'de geboorte van mijn kinderen' geven, wat inderdaad ook heel bijzonder was. Wat mij het echter het meest is bijgebleven is het volgende: Ik speelde in de jeugd van Ajax en kreeg een brief dat ik geplaatst was in het eerste pupillenfital en dat wij een voorwedstrijd mochten spelen in De Meer bij de wedstrijd Ajax-Haarlem. Ik was uitzinnig van vreugde en zie die bruine enveloppe, waar die brief in zat, nog steeds voor me.

Joods

Ik ga regelmatig naar sjoel bij Masorti in de Bernhard Cohensjoel in Weesp. Wij zitten tussen orthodox en liberaal in. Ik ben er sinds de oprichting bij en zit vanaf het begin in het bestuur. Ik ben zionist, wij hebben recht op ons land. Het volkslied, het Hatikva, is al in 1886 geschreven. De laatste drie regels zijn "De hoop die al 2000 jaren leeft, een vrij volk te zijn in ons land, het land van Zion en Jeruzalem." Dat is zionisme.

Sport

Ik heb van mijn tiende tot mijn zestiende gevoetbald bij Ajax, ik ben een echte Ajacied. Ik heb mijn hele leven al een seizoenkaart. Ik ben trouwens een achterneef

van wijlen Benny Muller. Onze moeders waren nichten van elkaar. Verder biljart ik bij ABC Rembrandt en ben daar secretaris. Een biljartvereniging geschoeid op Joodse leest met veel Jiddisjkat.

Eten

Ik houd van lekker eten maar niet van de Nederlandse pot.

Dit in tegenstelling tot mijn vrouw. Ik ben gek op Italiaans, Japans, Chinees en Surinaams.

Ook snoep ik graag, tot ergernis van mijn huisarts.

Hekel aan

Antisemiteten maar ook aan mensen die niet meer luisteren. Ze horen je wel maar ze luisteren niet. De samenleving polariseert, je kan mensen wel uitleggen wat zionisme is, maar feiten doen er niet meer toe. Je kunt niet discussiëren met iemand die alleen vanuit zijn of haar onderbuikgevoel praat. Dan worden feiten niet meer gehoord of ze zijn niet meer belangrijk.

Markt

Daar heb ik niet zoveel mee. Ik vind het wel gezellig om even overheen te lopen, maar dat is het wel.

Televisie

Dat is een verslaving. Mijn vrouw en ik kijken graag naar Engelse of Amerikaanse detectives. We hebben er lol in om als een soort van spel te zeggen wie het gedaan heeft. We zijn ook gek op talentenshows. Het is mooi om te zien hoeveel talent er in Nederland rondloopt.

Mop

Een mop moet spontaan komen, op verzoek er een vertellen is lastig. Joden hebben veel humor, dat houdt je overeind. Max Tailleur zei al: "Ik lach om niet te huilen". En dat geldt helemaal voor de huidige tijd.

Boek

Ik ben geen lezer. Televisiekijken is daar een surrogaat voor.

Winkel

Vaak wil ik iets meteen hebben en kan ik niet wachten om het te kopen. Ook al is het helemaal niet urgent. Dan zoek ik het product online en koop het in de winkel.

Krant

Een online abonnement op de *Telegraaf*.

Grootste wens

Dat mijn kinderen en kleinkinderen in een gelukkige wereld opgroeien. Ik bedoel niet alleen dat ze geen last van antisemitisme krijgen maar ook dat ze later een baan kunnen krijgen en een woning.

Uitzicht

De zee is rustgevend, ook het geluid. We hebben vorig jaar een cruise gemaakt op de Middellandse Zee. Het was heerlijk om op het balkon van je hut over zee te kijken, niets te doen, en na te denken over het leven.

Bewondering voor

Mijn ouders, hoe ze na de oorlog hun leven weer hebben opgepakt. Hoe hebben ze überhaupt nog zoveel kunnen lachen met alles wat die mensen hebben meegemaakt, laat staan kinderen maken?

JMW

Mijn moeder kreeg vroeger hulp van JMW met problemen in het leven, dat was heel belangrijk voor haar. Goed dat de organisatie er is voor als je het moeilijk hebt. •

Heel veel zoets voor 5786

Brisket, Tzimmes, Honingcake & Gevulde Aubergine

TEKST EN FOTO'S [LEA VAN COEVERDEN](#)

De zoete appel werd door mijn vader in gelijke schijfjes gesneden, zodanig dat elk partje dezelfde dikte had. Anders kregen mijn broer Rob en ik bonje om wie het grootste partje had. En als je iets niet wilt hebben is het ruzie op Erev Rosj Hasjana, de vooravond van het nieuwe Joodse jaar.

De tafel was gedekt met een prachtig gestreken en gesteven wit damasten tafellaken met bijpassende servetten. Het deed mijn moeder denken aan haar jeugd, zei ze dan altijd, toen ze in Keulen woonde en haar familie nogal van de sjieke etiquette was.

Later maakte ze dankbaar gebruik van placemats en papieren servetten, maar dan wel van die zachte grote, en die kocht mijn moeder dan het liefste in Zwitserland, ja, ja, pietsie mesjogge wel, bij Denner want die supermarkt had de beste, de grootste en de goedkoopste. Er ging dan ook altijd een flinke voorraad mee naar Nederland.

Net als grote bergkristallen die mijn vader stiekem onder de stoelen van de gifgroene Lelijke Eend verstopte. Mijn moeder vond dan op de terugweg dat mijn vader zo langzaam reed, "Lou, rij eens een beetje door," zei ze dan. Ze wist niet dat er tientallen kilo's bergkristallen meegesmokkeld werden. Een *guilty pleasure* van mijn vader. Als de auto dan thuis werd uitgeladen haalde hij met een brede grijns triomfantelijk de stenen uit de auto. Maar ik dwaal af, terug naar de Rosj Hasjana maaltijd.

613 pitjes

Aan de feestelijk gedekte tafel stond die zoete gesneden appel klaar op een mooi kristallen schaalje met in het midden het dissonante plastic bakje honing van het Joods Nationaal Fonds (JNF). Mijn vader zei de beracha en het heilige moment van het dopen van de appel in de honing was daar. Rob en ik doopten royaal, de honing droop onze mouwen in. Maar het was niet erg, het was immers een feestdag. De dagen ervoor was mijn moeder al bezig met het voorbereiden van de maaltijd. Van huis uit kreeg ze mee dat je die avond gerechten serveert die het symbool zijn voor goede wensen voor het nieuwe jaar. De appel met honing staat dan ook voor een goed en zoet jaar.

Er was ook een ronde challe, rond omdat dat symbolisch is voor het jaar dat ronddraait en weer opnieuw begint. Geen scherpe hoeken en dat is dan de wens voor vrede en eenheid, een afgerond jaar zonder conflicten. Tzimmes, een heerlijk zoet gerecht van wortels, vaak samen bereid met honing, pruimen en kaneel. Een granaatappel, er wordt gezegd dat deze 613 pitjes heeft en dat staat dan weer voor de 613 mitswot/geboden. En zowel bij Sefardische als Askenazische Joden worden veel zoete gerechten gemaakt om het jaar zoet te beginnen. Zoals brisket met honing-pruimensaus en tzimmes. Het slotstuk van de maaltijd is natuurlijk ook zoet, traditioneel werd een honingcake geserveerd, en mijn moeder zei dan altijd: Dat het maar een goed en zoet jaar mag worden, omein. En dat is dan ook mijn welgemeende wens voor iedereen, een goed en zoet jaar, Sjana Tova 5786. •

Recept

Tzimmes (zoete wortelstoofpot)

Een klassiek Asjkenazisch bijgerecht met wortel, zoete aardappel en fruit.

Ingrediënten

- 4–5 wortels in plakjes gesneden
- 2 zoete aardappels in blokjes gesneden
- 150 g gedroogde pruimen of rozijnen
- 2 eetlepels honing
- 1 eetlepel bruine suiker
- 1 theelepel kaneel
- snufje zout
- 1 eetlepel olie
- sinaasappelsap, zoveel dat alle ingrediënten onder sap staan

Bereiding

- Verwarm de oven voor op 175°C en doe alle ingrediënten in een ovenschaal. Voeg genoeg vocht toe om alles bijna onder te zetten. Dek af met folie of een deksel en bak het gerecht in de oven anderhalf uur tot alles zacht is. Ik haal het laatste kwartier de deksel eraf want dan karamelliseert het en dat is heel erg lekker!

Recept

Brisket met honing-pruimensaus

Een sappig en zacht rundvleesgerecht met een zoet-zuur tintje.

Ingrediënten

- 1,5–2 kg runder brisket (platte borst)
- 2 uien in dunne ringen gesneden
- 3 geplette teentjes knoflook
- 300 ml runderbouillon, het liefst zelf getrokken maar van een blokje mag ook
- 200 ml pruimensap: kook 150 gram gedroogde pruimen in 200 ml water 20 minuten
- 3 eetlepels honing
- 2 eetlepels troebele appelazijn
- 1 eetlepel tomatenpuree
- 1 theelepel kaneel
- zout en peper
- olie om te bakken

Bereiding

- Verwarm de oven voor op 160°. Kruid het vlees met zout en peper en bestuif het met bloem.
- Braad de brisket in olie aan beide kanten bruin in een grote pan en haal het eruit, laat de olie in de pan. Bak de uien en knoflook in dezelfde pan tot de uien glazig zijn.
- Doe er dan pruimensap, honing, azijn, tomatenpuree, kaneel en bouillon bij en laat even pruttelen. Leg het vlees dan terug in de pan, dek het af, zet het in de oven en laat het ruim 3 uur garen. Haal dan de pan met het vlees uit de oven en pureer de saus, je mag er ook voor kiezen om dat niet te doen. Laat het vlees even rusten, snij het in plakken en serveer het met royaal saus erover.

Recept

Honingcake (lekach) parve

Een geurige, luchtige cake – het klassieke Joodse symbool voor een zoet jaar.

Ingrediënten

- 250 g bloem
- 1,5 theelepel bakpoeder
- ½ theelepel baking soda
- 1 theelepel kaneel
- ½ theelepel nootmuskaat
- ½ theelepel kruidnagel (als je daar van houdt)
- 2 eieren
- 120 ml plantaardige olie
- 180 gram honing
- 100 gram bruine suiker
- 1 zakje vanillesuiker
- 120 ml koffie (afgekoeld) of thee
- 60 ml sinaasappelsap of appelsap
- Snufje zout

Bereiding

- Verwarm de oven voor op 175°C. Vet een cakevorm in. Meng de droge ingrediënten in een kom, dus bloem, bakpoeder en kruiden. Vloeibare ingrediënten klop je in een andere kom: eieren, olie, honing, suiker, sap en koffie of thee. Voeg dan droog bij nat en meng dat tot een glad beslag.
- Giet het beslag in de vorm en bak het mengsel 45–55 minuten tot een prikker er droog uit komt.
- Laat de cake afkoelen en bestrooi hem met poedersuiker of laat er dunne honingglazuur overheen lopen.

Recept

Gevulde aubergine met granaatappel, linzen en noten Ingrediënten

Voor vegetariërs kun je dit gerecht serveren of het als bijgerecht serveren

Ingrediënten

- 2 grote aubergines, in de lengte gehalveerd
- 1 blik linzen (ca. 400 g), afgespoeld
- 1 ui, fijnggehakt
- 2 teentjes knoflook, fijnggehakt
- 1 theelepel komijn
- ½ theelepel kaneel
- 1 eetlepel tomatenpuree
- 1 eetlepel citroensap + honing
- 60 gram gehakte walnoten of pistachenoten
- 1 handje verse peterselie of koriander, gehakt
- 100 gram granaatappelpitjes
- 2 eetlepels olijfolie
- zout en peper

Bereiding

- Begin met het voorbereiden van de aubergines. Verwarm de oven voor op 200°C. Snijd het vruchtvlees van de aubergine kruislings in, zonder in de schil te snijden. Bestrijk met olijfolie en bestrooi met zout. Rooster de aubergines 30 - 40 minuten tot het vruchtvlees zacht is.

Vulling maken

- Fruit ui en knoflook in olijfolie tot glazig en voeg komijn, kaneel en tomatenpuree toe. Bak dit kort mee. Voeg linzen toe en warm alles goed door. Voeg citroensap met honing, zout, peper, noten en de helft van de peterselie toe. Dan hol je de aubergines uit die zacht zijn geworden door het roosteren, schep een deel van het vruchtvlees er uit en hak dit fijn. Voeg het dan toe aan de linzenmix. Vul de auberginehelften met het mengsel. Bestrooi met granaatappelpitjes, extra noten en verse kruiden. Serveer de aubergines warm, eventueel met een tahin-citroensausje of couscous ernaast.

Rosj Hasjana bij Lev – met Jewish Jazz!

Op woensdagmiddag 17 september luidt Lev het Joodse nieuwe jaar in met een bijzondere Rosj Hasjana-viering: Jewish Jazz met zangeres Mirjam van Dam.

Mirjam van Dam neemt je mee van Odessa naar New York, van Jiddisch naar Jazz – een muzikale reis vol geschiedenis, emotie en swing.

Inloop: 14.30 | Start: 15.00 | Borrel tot: 17.00

Aanmelden

Voor meer informatie of aanmelden, stuur een mail naar lev@joodswelzijn.nl of bel ons op **088 - 165 22 55**. De kosten bedragen € 22,50 inclusief welkomstdrankje en borrel. Aanmelden kan t/m woensdag 10 september.

joodswelzijn.nl

Voor iedereen met een Joodse achtergrond en/of partner.

FOTO: KOOS BOMMELÉ

Aanvullende uren vanuit de Claims Conference

Bent u overlevende van de Holocaust en heeft u behoefte aan extra hulp bij het huishouden, boodschappen doen of bij omgang met de computer? Of zoekt u bijvoorbeeld iemand om samen een rondje mee te wandelen?

Mogelijk komt u in aanmerking voor extra gefinancierde hulp van de Claims Conference. Er zijn 4 voorwaarden:

- U ontvangt nog geen aanvullende uren vanuit de Claims Conference
- U woont zelfstandig thuis
- U bent bekend bij de Claims Conference
- U maakt gebruik van een Nederlandse zorgindicatie (zoals de Huishoudelijke Hulp Toelag van de Wv of de Wmo)

Denkt u in aanmerking te komen of wilt u meer informatie? Neem dan contact op met JMW, bel **088 - 165 22 00** of mail naar spreekuur@joodswelzijn.nl. joodswelzijn.nl

Onmacht, stilte en het zoeken naar woorden

“Mensen en situaties zijn niet eenduidig”

TEKST RICO BRENTJENS FOTO SASKIA DE JONG

De 28-jarige Tamar van der Ven is schrijver en theatermaker. Ze groeide op tussen verschillende werelden: haar schoolleven in Zaandam en haar Joodse leven in Amsterdam. Al vroeg leerde ze wat het betekende om ‘anders’ te zijn. Die ervaring voedde haar fascinatie voor botsende perspectieven en de zoektocht naar echt contact.

Na haar middelbare school in Zaandam verhuisde Tamar naar Utrecht voor een bachelor aan de Universiteit voor Humanistiek. Daar verdiepte ze zich in mens-zijn, zingeving en rechtvaardigheid. “De studie combineert filosofie, psychologie en sociologie,” legt Tamar uit.

Toch miste ze iets creatiefs. Als kind schreef ze al verhalen, dus na het afronden van haar bachelor koos ze voor de schrijfopleiding *Writing for Performance* aan de Hogeschool voor de Kunsten, waar ze haar passie voor theater ontdekte.

In 2023, na haar afstuderen, richtte Tamar het Collectief Dadelboom op, vernoemd naar haar naam – Tamar betekent zowel dadel als dadelboom in het Hebreeuws. Het collectief ontstond uit een idee voor een voorstelling op het Café Theater Festival in Utrecht. Ze koos bewust voor een persoonlijke naam die ook voor toekomstige projecten bruikbaar zou zijn.

Een half jaar later won ze met het stuk *Wie is er bang?* de publieksprijs van het festival. Tamar vormt de vaste kern van het collectief en werkt per project samen met verschillende acteurs en makers.

De kracht van de dialoog

Taal en contact vormen de kern in Tamar's werk. “Ik vind het interessant hoe woorden iets kunnen vastleggen dat eigenlijk in beweging is, zoals gevoelens of relaties,” vertelt Tamar. Ook onderzoekt ze hoe we contact maken, welke woorden recht doen aan jezelf en de ander, en hoe je je verhoudt tot de wereld om je heen.

Dialogen spelen daarin een sleutelrol. Waar veel theatermakers kiezen voor montagetheater met muziek, dans en beeld, kiest Tamar bewust voor het klassieke gesprek op toneel. Haar personages hebben elk een eigen stem, vaak met tegengestelde opvattingen die langzaam door elkaar gaan lopen. Ze raken verstrikt in elkaars woorden, botsen in hun ideeën en verliezen soms zelf het overzicht.

“Microschrijver”

Die verwarring fascineert haar. Tamar noemt zichzelf een “microschrijver”, iemand die op het kleinste taalniveau met betekenis speelt, terwijl daar grote vragen onder liggen. Tamar wil haar werk spannend maken door het publiek niet meteen te laten weten wat zij zelf vindt. Ze wil dat mensen hun eigen betekenis geven aan haar stukken: de één vindt het grappig, de ander ontroerend of confronterend. “Ik wil laten zien dat mensen en situaties niet eenduidig zijn”, zegt ze.

Waar verhalen vaak twee kampen tonen – vóór of tegen – zoekt Tamar juist de grijstinten op. Ze toont dat je tegelijk ergens vóór én tegen kunt zijn, en dat standpunten kunnen veranderen. “Als ik mensen kan laten nadenken over wat mens-zijn betekent, is mijn missie geslaagd,” vertelt Tamar.

Joods opgevoed, maatschappelijk betrokken. Ze benoemt haar Joodse identiteit zelden expliciet, maar thema's als perspectief en verbondenheid verwijzen er voor haar wel naar.

vervolg op pagina 35.

Tamar
van der Ven

alle cursussen ook
digitaal te volgen

Nieuw cursusprogramma van Crescas!

Ivriet voor beginners en gevorderden

SHIRLEY ENSEL

Altijd al een woordje Ivriet willen kunnen spreken? Of ben je al best een eind op weg maar heb je een extra push nodig? Bij Crescas leer je Ivriet spreken en lezen van een zeer ervaren docent en native speaker. De cursussen worden volledig online gegeven, met behulp van de beste educatieve materialen. Zowel beginners als gevorderden kunnen bij ons terecht. Twijfel je aan je niveau? Neem contact met ons op.

Poëzie na 7 oktober

Dichters en gedichten in het Israël van nu

YANIV HAGBI

Een gebeurtenis als de aanslagen op 7 oktober zijn vaak niet in woorden uit te drukken. Poëzie biedt in zo'n geval uitkomst: de dichter weet woorden te geven aan de emoties die onbeschrijfbaar lijken. Tijdens deze cursus lezen we samen Hebreeuwse gedichten die na 7 oktober zijn geschreven, in Nederlandse vertaling. Het zijn de meest recente vormen van Hebreeuwse literatuur die een reactie zijn op de belangrijkste gebeurtenis in de Joodse wereld van de 21e eeuw.

Rembrandt en zijn Joodse burens

Wel en wee in de Jodenbreestraat in Rembrandt's tijd

MIRJAM KNOTTER

Over geen kunstenaar en zijn vermeende vriendschappen met Joden is zoveel gespeculeerd, als over Rembrandt. Het is een feit dat Nederlands bekendste schilder aller tijden in het hart van de oude Joodse buurt woonde en bovendien bekend stond om zijn empathische verbeelding van Bijbelse personages. Maar wat weten we precies van Rembrandts contacten met zijn Joodse buurtgenoten? In deze cursus leer je alles over het dagelijks leven rondom Rembrandt in de Jodenbreestraat.

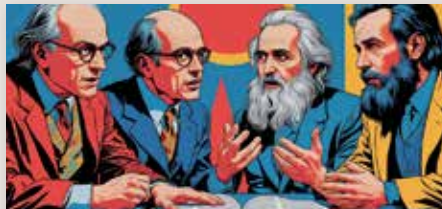

Drie chassidische denkers

Ontdek een verborgen wereld

YANKI JACOBS

Het charedisch (of ultra-orthodoxe) jodendom staat de laatste jaren volop in de belangstelling. Het chassidisch jodendom is een vorm van het ultra-orthodoxe jodendom dat zijn oorsprong heeft in het Oost-Europa van de 18e eeuw. Chabad-Lubavitch is hierbinnen ongetwijfeld de bekendste stroming, maar er zijn er veel meer: Breslov, Satmar, Ger - allemaal groepen die een eigen rebbe volgen. In deze cursus leert u meer over het chassidisch Jodendom aan de hand van drie belangrijke chassidische rabbijnen. Leer over hun levens en lees samen met docent Yanki Jacobs teksten van hun hand.

Messianism and Social Change

A philosophical approach

YONATHAN BUSQUILA LISTIK

Join us for a reading group on Jewish approaches to the question of social change. The main theme will be messianism and the different approaches to it by central Jewish thinkers of the last century. We will begin with Levinas' interpretations of the Talmud tractate Sanhedrin on the topic of Messianism. The second text will be Cohen's engagement with Maimonides to argue against the idea of messianism as a form of utopia. The last meeting will be a conversation about Scholem's interpretation of Jonah and the relationship between prophesy and justice.

Engelstalige cursus

Vrouwen in de Talmood

Het onderbelichte in de spotlight

IRENE ZWIEP

De rabbijnen die met elkaar in de Talmood van mening verschillen zijn zonder uitzondering mannen. Maar dat betekent niet dat er helemaal geen vrouwen in voorkomen. Tijdens deze cursus leer je over de uitzonderlijke gevallen dat vrouwen wel degelijk een rol spelen in de discussies. Over vrouwen als onderwerp en onderdeel van de halacha, als zuster, dochter of collega, als (positief en negatief) role model, als trophy wife of zwarte weduwe. We lezen onder begeleiding van Irene Zwiep een stuk uit de Talmood waar dit onderwerp centraal staat. Toegankelijk voor beginners en gevorderden!

Een leven lang leren

joods educatief centrum
crescas
חֶרֶשֶׁק

10% Ledenvoordeel

Executeur.nl wikkelt uw nalatenschap af precies zoals u dat wenst.

De spelregels van het erfrecht zijn complex. Wij ontzorgen uw nabestaanden in moeilijke tijden.

- Benoeming in testamenten en levenstestamenten
- Deskundige afwikkeling en advies

Neem contact op met Klaas Zondervan:
info@executeur.nl of 085-060 4243

Klaas Zondervan

www.executeur.nl

**In alle tijden brengen
wij u het nieuws. Sjana tova!
Blijf op de hoogte op Jonet.nl**

Jonet.nl
Joods Onafhankelijk Nieuws

Sinds de oorlog in Gaza voelt ze meer druk om zich uit te spreken als Joodse schrijver en theatermaker – een worsteling die ze verwerkte in een voorstelling over onmacht, stilte en het zoeken naar woorden.

“Het Joods-zijn speelt een belangrijke rol in mijn leven en was een vast onderdeel van mijn opvoeding,” vertelt Tamar. Ze groeide op met sjabbat op vrijdagavond, ging naar sjoel bij de Liberaal Joodse Gemeente (LJG) Amsterdam en volgde daar Joodse les. Via vriendinnetjes van Joodse les kwam ze bij de Joodse jeugdvereniging Habonim, waar ze van haar elfde tot haar vijftiende actief was – onder meer als bestuurslid en begeleider van een Israëlreis.

Ze viert nog altijd Pesach en de Hoge Feestdagen, en is dan ook in sjoel te vinden. Sjabbat viert ze niet meer wekelijks, maar, “Ik hoop in de toekomst een thuis te creëren waarin dat weer een vaste plek krijgt.” Ze voelt zich spiritueel verbonden met Joodse rituelen, maar noemt zichzelf eerder cultureel dan religieus Joods. Tegenwoordig is ze nog steeds betrokken bij de gemeenschap. Ze schrijft af en toe columns voor het

Joodse online magazine *De Vrijdagavond*, publiceerde recent een kinderboekje over de Joodse identiteit bij de LJG Amsterdam, en werkt als beleidsmedewerker Joodse Zaken bij het Sinai Centrum.

Daarnaast is ze drie dagen per week zelfstandig schrijver en theatermaker. Die combinatie bevalt haar goed: “In mijn artistieke werk onderzoek ik contact en perspectieven. In mijn beleidsfunctie houd ik me onder andere bezig met de gevolgen van 7 oktober 2023:

Hoe voeren we het gesprek zo dat er ruimte blijft voor verschillende stemmen?” Haar twee werelden versterken elkaar en sluiten goed aan op haar studie humanistiek en haar wens bij te dragen aan een rechtvaardige samenleving. Bij het Sinai Centrum voelt ze dat ze direct iets kan betekenen voor de gemeenschap.

Tamar kijkt optimistisch naar de toekomst. Ze werkt aan een Poeriem-voorstelling, een toneeltekst voor het Joods Museum en een artikel over dialogen in het theater. Haar droom is zich als kunstenaar verder te ontwikkelen en met uiteenlopende vormen – van toneel tot poëzie – bij te dragen aan het maatschappelijk gesprek. •

**Oktober 2025 in Amsterdam
en januari 2026 in Den Haag**

Gespreksgroep: Leven in de schaduw van conflict

Nu de oorlog in Israël voortduurt, blijft de impact groot. Diverse gevoelens en emoties blijven bestaan en hebben invloed op ons dagelijkse leven.

Tijdens drie opeenvolgende bijeenkomsten bieden wij een veilige omgeving waar het de bedoeling is dat deelnemers zich (h)erkend en begrepen voelen in hun emoties. Samen met elkaar gaan we de thema's rouw, weerbaarheid en identiteit dieper verkennen. Leer van elkaar, deel ervaringen en vind kracht in verbinding. Nieuwe perspectieven en invalshoeken kunnen helpend zijn en steun, troost en hoop bieden.

Aanmelden

Aanmelden voor deze gespreksgroep kan door een mail te sturen naar spreekuur@joodswelzijn.nl of door te bellen naar **088 - 165 22 00**. Er is een bijdrage verbonden voor het deelnemen aan deze groep. Deelname bedraagt 10 euro per sessie.

joodswelzijn.nl

 jmw

Houvast in verwarrende tijden

Lezingenreeks nodigt uit tot reflectie en gesprek

TEKST LAYLA KASPI

Veel vragen en verzoeken die momenteel bij JMW binnenkomen hebben te maken met onzekerheden over wat vroeger vanzelfsprekend leek. Naar aanleiding van de actuele ontwikkelingen voelt de wereld voor veel mensen chaotisch, polariserend en vaak overweldigend aan. JMW nodigt u daarom dit najaar uit voor de lezingenreeks 'Houvast in verwarrende tijden'. In drie avonden in oktober en november belichten drie inspirerende sprekers elk een thema dat hiermee te maken heeft.

Yvonne Merkies over omgaan met angst

De reeks wordt geopend door Yvonne Merkies, klinisch psycholoog, manager behandelingen bij het Sinai Centrum in Amstelveen, waar ze zich naast het leidinggeven vooral richt op de behandeling van PTSS, posttraumatische stressstoornis en de impact die trauma

kan hebben op ons leven. In haar lezing staat het thema angst centraal, een emotie die ons raakt, zeker in onzekere tijden.

Yvonne werkt dagelijks met mensen die worstelen met angst als gevolg van trauma.

In haar lezing vertelt ze hoe angst werkt, wat het ons probeert te vertellen, en hoe we hiermee om kunnen gaan. "Angst is vaak een logische reactie op situaties waarin mensen zich onveilig voelen," vertelt Yvonne. "Het lichaam schakelt over op overleven. Alleen blijft dat alarmsysteem soms aanstaan, ook als het gevaar allang geweken is." Ze legt uit hoe het onderscheid tussen reële en irreële angst vervaagt en hoe we, juist in een onvoorspelbare wereld, ons innerlijke kompas kunnen terugvinden.

"We kunnen niet alles voorkomen, maar we kunnen wél leren omgaan met wat ons overkomt."

In haar lezing neemt ze ons mee in een toegankelijke uitleg van hoe angst zich nestelt in lichaam en geest. Ze illustreert dit met herkenbare voorbeelden, zoals een

veteraan die het gras mijdt uit angst voor berrmbommen, of slachtoffers van seksueel geweld die aanraking blijven ervaren als bedreigend. "Je hoofd weet dat je veilig bent, maar je lichaam reageert alsof het gevaar nog steeds op de loer ligt."

Yvonne spreekt vanuit expertise én ervaring. Als dochter van een Hongaarse vluchteling en een vader uit een weeshuis, groeide ze op met de boodschap: niet zeuren, maar doorgaan. Zelf leeft ze met een fysieke beperking. "Dat heeft me geleerd angst te herkennen, maar er niet door te laten leiden."

Ook de huidige maatschappelijke context komt aan bod. Yvonne ziet hoe gebeurtenissen als 7 oktober 2023 en toenemend antisemitisme diepe angsten activeren, soms zelfs op 'celniveau'. "Dat zijn geen abstracte zorgen. Het gaat om veiligheid, bestaansrecht, toekomst. Angst is dan niet alleen een gevoel, maar een ervaring die diep in het lichaam is opgeslagen."

Tegelijk waarschuwt ze voor het voeden van elkaars angst, zeker binnen gezinnen en gemeenschappen. "Als we alleen maar in verontwaardiging blijven hangen, versterken we de onveiligheid. De kunst is om ruimte te maken voor angst, maar ook perspectief te bieden."

Wie haar lezing bijwoont, krijgt theoretische verdieping, herkenbare voorbeelden en praktische handvatten met een warme menselijke benadering. "Angst is geen zwakte. Het is een overlevingsmechanisme. Maar we hoeven ons er niet door te laten verlammen."

Arthur Eaton over verlies

Na een lezing over hoe we om kunnen gaan met angst, verschuift de blik naar verlies. Arthur Eaton gaat in op hoe angst en verlies nauw met elkaar zijn verbonden.

Wie veiligheid verliest, voelt angst. Wie houvast kwijtraakt, kan rouwen om wat verdwenen

is. De tweede lezing neemt ons mee in de gelaagdheid van verlies en het zoeken naar betekenis en zingeving wanneer de grond onder je voeten verdwijnt.

Arthur Eaton is psycholoog, filosoof, schrijver en in opleiding tot psychoanalyticus.

Hij werkt bijna zeven jaar als therapeut, eerst in de geestelijke gezondheidszorg en nu in zijn eigen praktijk in Amsterdam, waar hij mensen begeleidt die zoeken naar betekenis en zingeving in een tijd van verwarring en ontwrichting.

Al op jonge leeftijd ontwikkelde Arthur een scherp oor voor wat niet wordt uitgesproken. In de psychoanalyse vond hij de ruimte om te luisteren naar wat zich onder de oppervlakte afspeelt. “Het is geen methode, maar een zoektocht. Een manier om betekenis te geven aan wat gebroken is. Verlies is altijd meerstemmig. Er is geen vast stramien. Elke ervaring vraagt om een unieke benadering.”

Zijn lezing laat zien hoe breed verlies kan reiken: van het overlijden van een dierbare tot het kwijtraken van zekerheden, vrienden, vertrouwen of toekomstperspectief. “Rouw gaat niet alleen over de dood, maar ook over wat verdwijnt in jezelf of in de wereld om je heen.”

Taal speelt volgens hem een cruciale rol: “Door woorden te geven aan de pijn zwachtel je als het ware de wond. Het helpt om de pijn te erkennen en het een plek te geven.” In zijn lezing laat Arthur zien dat lijden altijd persoonlijk is. En dat generalisaties over rouw vaak tekortschieten. “Algemene uitspraken kunnen een gesprek openen, maar ook reduceren. Elk verlies vraagt zijn eigen taal. En die ontdek je alleen door samen te zoeken.”

Voor de Joodse gemeenschap is die zoektocht soms extra beladen. Arthur benoemt het verlies van veiligheid en vertrouwen sinds 7 oktober 2023. Het gevoel dat vanzelfsprekende verbondenheid in de samenleving is weggevallen. “Mensen vragen zich af: ben ik hier nog welkom? Kan ik mezelf nog laten zien? Dat zijn existentiële vragen. En ze raken direct aan oude pijn, aan kwetsbare herinneringen.”

“Ik ben een beetje anti-tools,” zegt hij met een glimlach. Hij wil wegblijven van standaardoplossingen. “Wat ik wél wil bieden is een ruimte waarin mensen woorden kunnen zoeken voor wat pijn doet. Waarin het onzegbare voorzichtig benoemd mag worden.”

Zijn lezing wordt dan ook deels interactief. Niet alleen luisteren, maar ook samen reflecteren. “Het is mijn hoop dat mensen zich minder alleen voelen in hun rouw. En dat we samen opnieuw betekenis kunnen vinden.” Luisteren zonder oordeel is het allerbelangrijkste en leed moet niet met elkaar vergeleken worden. Elke pijn verdient zijn eigen plek.”

Esti Cohen over ongemak in gesprekken

Na lezingen over angst en verlies, sluit Esti Cohen de reeks af met een thema dat juist nu van groot belang is: de dialoog en hoe die standhoudt onder druk. In een tijd waarin gesprekken regelmatig uit de weg worden gegaan, uit angst, schaamte of simpelweg oververmoeidheid, onderzoekt Esti wat er nodig is om toch te proberen in contact te blijven, ook als het schuurt.

Esti werkt als teamleider Hulp en Dienstverlening bij JMW. Ze is opgeleid als maatschappelijk werker en groepshulpverlener en begeleidt mensen al jaren in

complexe, emotioneel geladen situaties. Dankzij haar Hebreeuwse moedertaal ondersteunt ze ook Israëlische cliënten in hun eigen taal. “Veel gesprekken ontspreken niet in het gesprek, maar juist in de spanning ervoor,” zegt ze. “We zijn bang om de ander en onszelf te kwetsen, om controle te verliezen of om zelf niet meer gehoord te worden.”

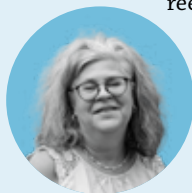
“Hoe zorg je dat je elkaar en jezelf niet kwijtraakt als een gesprek verhit raakt?”

In haar lezing verkent Esti waarom we sommige dingen niet durven zeggen en waarom het tóch belangrijk is om het te proberen. “Niet om elkaar te overtuigen,” benadrukt ze. “Maar om te voorkomen dat aannames en verwijdering het gesprek overnemen.” Juist in verwarrende tijden waarin meningen botsen en emoties hoog oplopen, wordt de moed om te blijven praten cruciaal. “Je hoeft het niet perfect te zeggen of het met elkaar eens te zijn. Soms is het genoeg om uit te spreken dát je iets wil delen.”

Esti spreekt vanuit ervaring én met een praktische blik. Ze laat zien hoe je grenzen kunt stellen zonder de verbinding te verliezen, hoe verschillen naast elkaar kunnen bestaan, en waarom sommige gesprekken juist kracht krijgen door open te blijven. “Het is niet jij tegen mij, maar samen tegen het probleem,” zegt ze.

Haar bijdrage vormt geen afronding, maar een uitnodiging tot verdere dialoog. “Houvast,” zegt ze, “vind je niet altijd in het juiste antwoord, maar vaak in de ander die tegenover je blijft zitten, ook als het ongemakkelijk wordt.”

Wees welkom – Of je nu geraakt bent door angst, verlies of juist zoekt naar manieren om moeilijke gesprekken te voeren, deze lezingen bieden ruimte voor reflectie, herkenning en verbinding. Voor zowel mensen die hier zelf mee te maken hebben als hulpverleners. Toegang is gratis met aansluitend een borrel waarin we met elkaar in gesprek gaan. Meld je aan, denk mee, praat mee en samen vinden we houvast in verwarrende tijden. •

De lezingen vinden plaats op de volgende maandagen, telkens in de avond:
27 oktober – Yvonne Merckies over angst
10 november – Arthur Eaton over verlies en betekenis

24 november – Esti Cohen over moeilijke gesprekken.

Aanmelden kan via bijgaande QR-code.

Mocht je niet fysiek aanwezig kunnen zijn, de lezingen zijn ook online bij te wonen.

JMW-, Catom-, Freyda- en Lev-activiteiten* door het hele land: ontmoetingen, lezingen en meer. De bijeenkomsten zijn voor iedereen met een Joodse achtergrond en (eventuele) partner. Voor onze actuele agenda kunt u kijken op joodswelzijn.nl/activiteiten en op freyda.nl/agenda. Ook kunt u zich aanmelden voor de JMW-nieuwsbrief via activiteiten@joodswelzijn.nl.

Een middag voor Joods erfgoed en verbinding

Wil je het nieuwe Joodse jaar beginnen met betekenis? Kom dan op **zondag 28 september** naar een bijzondere middag in Den Haag, waarin we samen zorgdragen voor het Joods erfgoed van onze gemeenschap. We beginnen met een gezellige lunch, gevolgd door een rondleiding over de Joodse begraafplaats. Daarna steken we – in het kader van *tikoén olam* – samen de handen uit de mouwen. Door lichte onderhoudswerkzaamheden, zoals het verwijderen van onkruid tussen de stenen, dragen we bij aan het behoud van deze bijzondere plek voor toekomstige generaties. De kosten bedragen € 15,-. [Koop een kaartje via https://rosjhasjanadenhaag.eventgoose.com](https://rosjhasjanadenhaag.eventgoose.com) of bel naar 088-1652200.

Lezingenreeks 'Houvast in verwarrende tijden'

We leven in een tijd waarin veel vanzelfsprekendheden op losse schroeven lijken te staan. De wereld om ons heen is chaotisch en voelt soms ongrijpbaar. Onzekerheid, verdeeldheid en verlies zijn thema's die steeds meer mensen raken, zowel persoonlijk als in de samenleving. In deze JMW-lezingenreeks, op de **maandagen 27 oktober, 10 november en 24 november**, bieden drie sprekers – Yvonne Merkies, Arthur Eaton en

Esti Cohen – hun perspectief en ervaring rond thema's die velen van ons bezighouden. Zij geven geen kant-en-klare antwoorden, maar openen ruimte voor gesprek, reflectie en hoop. Deelname is gratis. [Voor meer informatie of om je aan te melden, scan de QR-code hieronder:](#)

Platform JEI: Een vooruitstrevende zorginstelling

Op **zondag 2 november** organiseert Platform JEI Oost-Nederland een bijzondere middag in Apeldoorn. Tijdens deze bijeenkomst staat het Apeldoornsche Bosch centraal – een vooruitstrevende Joodse zorginstelling met een indrukwekkende geschiedenis. Het programma bestaat uit een lezing, een bezoek aan het herinneringscentrum en een wandeling over het terrein van het voormalige psychiatrische ziekenhuis. De kosten bedragen € 12,50.

[Aanmelden kan via platformjeion@gmail.nl.](#)

Platform JEI: Brabantse Joden en hun stad

Op **zondag 16 november** organiseert Platform JEI Brabant-Limburg een interessante middag in Den Bosch. Tijdens deze bijeenkomst maakt u kennis met het thema 'Brabantse Joden en hun stad'. Het programma bestaat uit een lezing, een bezoek aan de synagoge en een boeiende stadswandeling langs sporen van het Joodse leven in Den Bosch. De kosten bedragen € 12,50. [Aanmelden kan via platformjeibl@gmail.com.](#)

Platform JEI: Joods leven in een universiteitsstad

Op **zondag 30 november** organiseert Platform JEI Zuid-Holland & Zeeland een middag in Delft. Centraal staat het thema 'Joods leven in een universiteitsstad'. U brengt een bezoek aan de eerste synagoge in Nederland die werd ontworpen door een Joodse architect, het Hillelhuis, en maakt een stadswandeling langs plekken met een Joodse geschiedenis. De kosten bedragen € 12,50.

[Aanmelden kan via platformjeizh@gmail.com.](#)

Voorstelling Louis Davids: De Grote, Kleine Man

Op **zondag 4 januari** nodigt JMW je van harte uit voor de jaarlijkse, sfeervolle culturele middag in Amsterdam, met een bijzondere voorstelling uitgevoerd door zanger Jordy van Loon. Van Loon neemt het publiek mee naar de glorie van het Nederlandse variëte met een muzikaal eerbetoon aan de tijdloze liedjes en verhalen van pionier Louis Davids. Met klassiekers als *Dat is die kleine man*, *Als je voor een dubbeltje geboren bent* en *De Jantjes* laat Jordy het erfgoed van deze Grote, Kleine Man opnieuw tot leven komen. De kosten bedragen € 20,-.

[Koop een kaartje via https://louisdavidsinhettheater.eventgoose.com](#) of bel naar 088-1652200.

Ontmoetingsgroepen JMW:

JMW heeft in het land ontmoetingsgroepen die regelmatig bij elkaar komen voor een praatje, een lezing of om gezamenlijk de feestdagen te vieren. Vrijwilligers organiseren de bijeenkomsten en onderhouden het contact met de deelnemers. Kijk voor de meest actuele informatie op de agenda op onze website.

Breda

Finjan

Elke 2e woensdag van de maand van 10:00 tot 12:00 uur. Toegang kost € 5,-. Data: **10 september, 8 oktober, 12 november en 10 december**. [Graag vooraf aanmelden bij Tanya Simons via tanyasimons64@hotmail.com](#) of door te bellen naar 06-22327053.

Brunssum

Jiddisjkeit

De bijeenkomsten vinden vijf keer per jaar plaats met elke keer weer een ander thema. Toegang kost € 12,50. Data: **28 september** (Rosj Hasjana-viering vanaf 14:00 uur). [Voor meer informatie, neem contact op met Sophia via 06-24702356.](#)

*Er kunnen veranderingen komen op het programma.

28 september in Den Haag

Begin het nieuwe jaar goed: een middag voor Joods erfgoed en verbinding

Wil je het nieuwe Joodse jaar beginnen met betekenis? Kom dan op **zondag 28 september** naar een bijzondere middag in Den Haag, waarin we samen zorg dragen voor het Joods erfgoed van onze gemeenschap.

We beginnen met een gezellige lunch, gevolgd door een rondleiding over de Joodse begraafplaats. Daarna steken we – in het kader van *tikoen olam*, het verbeteren van de wereld – samen de handen uit de mouwen. Door lichte onderhoudswerkzaamheden, zoals het verwijderen van onkruid tussen de stenen, dragen we bij aan het behoud van deze bijzondere plek voor toekomstige generaties (*ledor wador*).

Doe je mee?

Een kaartje kost € 15,- en is te koop via deze link:

<https://rosjhasjanadenhaag.eventgoose.com>.

Aanmelden kan t/m woensdag 24 september.

joodswelzijn.nl

Voor iedereen met een Joodse achtergrond en/of partner.

Tv-beelden van vroeger op groot scherm door Lex Sternfeld

LEV LEZING

Op **zondag 9 november** organiseert Lev een lezing met oud-journalist Lex Sternfeld. Tijdens deze middag opent Lex zijn bijzondere archief en neemt hij u mee op een nostalgische reis langs ontroerende, grappige en muzikale tv-fragmenten van vroeger. De beelden worden omlijst met korte, boeiende verhalen en persoonlijke anekdotes.

Inloop: 13.45 | Lezing: 14.00 - 15.30
Gevolgd door een borrel.

Aanmelden

Voor meer informatie of aanmelden, stuur een mail naar lev@joodswelzijn.nl of bel ons op **088 - 165 22 55**.

De kosten bedragen € 15, inclusief een hapje en drankje. Aanmelden kan t/m **dinsdag 4 november**.

joodswelzijn.nl

Voor iedereen met een Joodse achtergrond en/of partner.

Den Bosch

Bejachad

Op **maandag 29 september** vindt de Rosj Hasjana-viering plaats. Toegang kost € 7,50.

Vraag vooraf aanmelden bij Koos via koosdl@gmail.com. Na aanmelding ontvangt u de tijd en locatie.

Den Haag

Haags Smoezen

Elke **3e donderdag** van de maand van 14:30 tot 16:30 uur. Toegang kost € 5,-. Data: **18 september, 23 oktober, 27 november** en **18 december**.

Graag vooraf aanmelden via activiteiten@joodswelzijn.nl of door te bellen naar 088-1652200.

Dieren

Kletzmaar

Elke **1e donderdag** van de maand van 10:30 tot 12:30 uur. Toegang kost € 5,-. Data: **9 oktober** (lezing van Micha Ben-Michael, getiteld *Gewone mensen, grote daden*), **6 november** (bezoek aan de sjoel in Arnhem) en **18 december** (Chanoeka-viering).

Graag vooraf aanmelden bij Marij Bachrach, via kletzmaarmee@gmail.com.

Heerenveen

Mifgasjiem

Elke **3e woensdagochtend** van de maand van 10:00 tot 13:30 uur. Toegang kost € 13,50 incl. lunch. Data: **17 september** (Rosj Hasjana-viering en smoezen), **15 oktober** (Soekot-viering), **19 november** (smoezen) en **17 december** (Chanoeka-viering).

Graag vooraf aanmelden bij Anna Pool via anna.pool@gmail.com.

Hilversum

Gooise Nesjomme

Elke **3e zondag** van de maand wordt er vanaf 11 uur een bijeenkomst voor ontmoeting en smoezen, onderbroken door een "cultureel kwartiertje", georganiseerd. Toegang kost € 5,- incl. koffie/thee en iets lekkers. Data: **21 september** (Harry Sacksioni kan toveren met zijn gitaar), **19 oktober** (filmochtend: Nesjomme is een Nederlandse film uit 2024 van Sandra Beerends over het Joodse leven in Amsterdam),

16 november (Dieuwertje Blok was de laatste tijd vooral bekend van het Sinterklaas journaal) en **21 december** (Chanoeka-viering, let op niet op de 3e donderdag maar op de 3e zondag van de maand).

Graag vooraf aanmelden bij Edith Bernards via 023-2002106 of edith.bernards@ziggo.nl.

Extra info: U kunt in de omgeving gratis parkeren.

Rotterdam

Joffie Koffie

Elke **3e dinsdag** van de maand van 10:30 tot 12:30 uur organiseert de ontmoetingsgroep in Rotterdam een gezellige bijeenkomst om nieuwe mensen te ontmoeten, vaak met een thema. Toegang kost € 5,-.

Data: **16 september, 21 oktober, 18 november** en **16 december** (Chanoeka-brunch van 11:00 tot 13:00 uur).

Graag vooraf aanmelden bij Wim via 06-10276063 of wim.l.denouden@gmail.com of bij Yvonne via 06-10920988 of y.denneboom@hetnet.nl.

Zaandam

Misjpoje aan de Zaan

Elke **laatste woensdag** van de maand is er een gezellige bijeenkomst voor ontmoeting en smoezen, met regelmatig een thema. De bijeenkomsten vinden plaats van 10:30 tot 12:30 uur. Toegang kost € 5,50. Data: **24 september** (Rosj Hasjana-viering), **26 november** en **17 december** (Chanoeka-viering).

Graag vooraf aanmelden bij Erna Houtkooper-Barend via 06-22473171 of erna.houtkooper@hetnet.nl.

Extra info: U kunt in de omgeving gratis parkeren.

Nieuwsbrief

Wilt u de tweewekelijkse JMW-nieuwsbrief ontvangen? Of heeft u vragen/wensen? Mail dan naar activiteiten@joodswelzijn.nl.

Alle mediene groepen worden mede mogelijk gemaakt door Maror.

Lev is het ontmoetingscentrum van JMW, voor iedereen van 60+ met een Joodse achtergrond en/of partner.

Lev is geopend tijdens activiteiten van maandag t/m donderdag van 10:00 tot 17:00 uur en op vrijdagochtend tot 12:00 uur. Voorafgaand aan onze activiteiten, zoals filmvertoningen en lezingen, is er de mogelijkheid om gezamenlijk bij ons koosjer te lunchen. Voor vragen over de activiteiten of om u aan te melden, stuur een mail naar lev@joodswelzijn.nl of bel 088-1652255.

Wegens de feestdagen is Lev gesloten op 23 en 24 september, en op 2,6,7,8,14 en 15 oktober.

Rosj Hasjana voorstelling: Jewish Jazz

Op **zondag 17 september** organiseert Lev de voorstelling Jewish Jazz om gezamenlijk het nieuwe jaar in te luiden. De middag begint om 15:00 uur en eindigt om 17:00 uur. Van Odessa naar New York, van Jiddisch naar jazz. Tijdens de voorstelling neemt Mirjam van Dam je mee naar de Joodse shtetls (stadjes) in het vooroorlogse Europa, om daarna met de boot over te steken naar New York. Deelname kost € 22,50.

Maandag Matinee

De **1e maandagmiddag** van de maand is er een filmvertoning in Lev. Voor de aanvang van de film is er de gelegenheid om gezellig samen te lunchen van 12:00 tot 13:00 uur. Om 13:00 uur starten we met de film. Na afloop kan nagepraat worden met koffie/thee. Deelname kost € 15,- (voor film en lunch) of € 7,50 (alleen film). De volgende matineeën zijn op: **29 september, 3 november** en **1 december**.

Lezing: Tv-beelden van vroeger op groot scherm door Lex Sternfeld

Op **zondag 9 november** organiseert Lev van 14:00 tot 15:30 uur een

lezing met oud-journalist Lex Sternfeld. Tijdens deze middag opent Lex zijn bijzondere archief en neemt hij u mee op een nostalgische reis langs ontroerende, grappige en muzikale tv-fragmenten van vroeger. De beelden worden omlijst met korte, boeiende verhalen en persoonlijke anekdotes. Deelname kost € 15,-.

Joodse cultuurgeschiedenis

Iedere dinsdagmiddag van 14:00 tot 15:30 uur neemt Victor Brilleman ons mee in de boeiende wereld van de Joodse cultuurgeschiedenis. Hij bespreekt tal van onderwerpen: Joodse kunstschilders zoals Max Liebermann en de gebroeders Verveer, maar ook graficus Samuel Jessurun de Mesquita en vader en zoon Israëls. Uiteraard komen Joodse schrijvers ook aan bod. Deelname kost € 20,- voor vier lessen.

Tai Chi Chih

Iedere woensdagochtend van 10:15 tot 11:15 uur onder begeleiding van docente Marcella Levie. Tai Chi Chih is een serie van 20 bewegingen die iedereen kan doen, ongeacht leeftijd of lichamelijke kracht. Het kan zelfs zittend gedaan worden. De bewegingen zijn fijn om te doen, vloeiend en langzaam, activeren de lichaamsenergie (chi) en bevorderen de gezondheid. Vanwege de grote interesse willen we een nieuwe groep starten op vrijdagochtend van 10:15 tot 11:15 uur. Bent u geïnteresseerd, stuur dan een mail naar Lev. Deelname kost € 8,-.

Ontmoeting op de donderdagochtend

Iedere donderdagochtend van 10:00 tot 12:00 uur is iedereen welkom die op zoek is naar ontmoeting, vriendschap en gezelligheid. Een vast moment in de week om vertrouwde gezichten te zien en nieuwe mensen te ontmoeten. Deelname kost € 2,50.

Verder hebben wij ook nog onze wekelijkse activiteiten:

Wandelen met Lev, lezingen, schilderen en tekenlessen, conversatie Ivriet, online voorlezen en nog veel meer.

Informatie en aanmelden via lev@joodswelzijn.nl of via **088-1652255 (Lev secretariaat).**

Freyda – Jong & Joods
Het jongerenlabel van JMW

Wil je meer weten over Freyda of heb je nog vragen? Kijk op onze website freyda.nl of neem contact met ons op via info@freyda.nl. Volg je ons trouwens al op onze socialemediakanalen?

Volg hier onze Instagram-pagina!

JPride

JPride organiseert **iedere maand** een evenement in een informele en gezellige setting voor Joodse-queer twintigers en dertigers in Amsterdam. De voertaal is Engels. Data: **vrijdag 19 september** (Shabbat dinner). **Heb je vragen of wil je meer informatie over JPride? Stuur dan een mail naar jprideamsterdam@gmail.com.**

Check de agenda op de website om op de hoogte te blijven. Heb jij leuke ideeën voor toekomstige evenementen? Of wil je columnist(e) worden bij Freyda? Kom met ons in contact via sociale media of via info@freyda.nl!

Catom is het Israëlische label van JMW

Mifgasjiem Be'Kef in Amstelveen

מפגשים בכף

Elke laatste donderdag van de maand is er een gezellige bijeenkomst en/of activiteit voor in Nederland wonende 60+ Israëli's, van 10:30 tot 12:30 uur. Deelname kost € 10,-. De voertaal is Ivriet. Data: **25 september** (wandeling), **30 oktober** (lezing over AI) en **27 november** (lezing over

de mechanismen van honger en verzadiging).

Meer informatie en/of aanmelden kan bij Gili via 06-45505723 of bij Helen via 06-46310615.

Extra info: U kunt in de omgeving gratis parkeren.

Israëlische Moeders Café in Amstelveen

Gezellige ontmoetingsgroep voor Israëlische vrouwen. Het samenkomen is geschikt om lekker in Ivriet te kletsen, nieuwe contacten op te doen of om kennis te vergaren door het volgen van lezingen en workshops. Het Israëlische Moeders Café komt zes keer per jaar samen, op dinsdag of donderdag. De ene keer in de ochtend van 10:30 tot 13:00 uur, de andere keer in de avond van 19:30 tot 22:00 uur. Deelname kost € 10,-. De voertaal is Ivriet.

Data: **dinsdagavond 16 september** (workshop over Vision board voor het nieuwe jaar) en **donderdagochtend 11 november** (lezing over een zakelijk netwerk in Nederland).

Meer informatie en/of aanmelden kan bij Eynat via 06-83786000.

Extra info: U kunt in de omgeving gratis parkeren.

Sjaat Sipoer שעת סיפור (Voorleesuurkje voor de kleintjes) in Amstelveen & regio Zuid

Een paar keer per jaar wordt er een voorleesuurkje in Ivriet, inclusief een activiteit, voor de kleintjes georganiseerd. De doelgroep is van 2 tot en met 9 jaar. Er zijn ook hapjes en drankjes. Deelname kost € 4,-. De voertaal is Ivriet.

Data: **donderdag 18 september** (Rosj Hasjana-bijeenkomst in Amstelveen) en **donderdag 11 december** (Chanoeka-bijeenkomst in Amstelveen).

In de regio Zuid vindt in december de eerste Sjaat Sipoer-bijeenkomst plaats, in het teken van Chanoeka. Meer informatie hierover volgt spoedig.

Meer informatie en/of aanmelden kan bij Tamar via 06-21992840.

Extra info: de locatie wordt bekendgemaakt na aanmelding.

Catom's Hebreeuwse bibliotheek

Kom om de 2 weken van 14:00 tot 17:00 uur Hebreeuwse boeken ruilen bij Catom's bibliotheek in Amsterdam! De bibliotheek biedt een grote variatie aan moderne Hebreeuwse boeken, geschikt voor zowel kinderen als volwassenen. Eenmalige borg: € 10,- en jaarlijkse bijdrage (per gezin): € 12,-. Data: **donderdag 11 september**. De rest van de data volgt spoedig. Voor vragen of meer informatie kun je contact opnemen met de vrijwilliger via safranitcatom@gmail.com, of stuur een DM via de Facebook- of Instagram-pagina.

Bekijk hier de Facebook-pagina!

Bekijk hier de Instagram-pagina!

Volg Catom op Instagram!

Bekijk Catom's Facebook-pagina hier!

Voor up-to-date informatie over de activiteiten van Catom, bezoek en volg onze Facebookpagina en/of Instagramaccount! Ontvangt u al onze nieuwsbrief? Stuur een mail naar: catom@joodswelzijn.nl.

Catom activiteiten worden mede mogelijk gemaakt door Maror.

mr L.E. Visserhuis
Joods woonzorgcentrum

Zelfstandig en verzorgd wonen

Mooi kleinschalig woonzorgcentrum in Benoordenhout, Den Haag met ruime appartementen en verpleeggroepen.

Wilt u zelfstandig blijven wonen en indien nodig verpleeghuiszorg thuis/thuiszorg inschakelen? Dat kan in onze 36 appartementen. Voor ouderen die niet meer de regie over hun leven kunnen voeren, zijn er psychogeriatrische en somatische verpleegplaatsen in zeven kleinschalige woongroepen. Nog geen zorg nodig? Iedereen is welkom in ons restaurant.

Voor meer informatie: 070 3143800 of de website: www.jbc-visserhuis.nl

Ziekenhuis Amstelland

Aangenaam dichtbij voor iedereen

Ziekenhuis Amstelland

Wij bieden zorg met nesjomme

Samen sta je nooit alleen

Wil jij ook een bijdrage leveren aan de zorg? Scan de QR-code voor meer informatie over ons ziekenhuis en onze vacatures.

Podcast kinderloos zijn

Kinderloos zijn is iets waar vaak weinig over wordt gesproken. Zeker als het ongewenst is. Alsof je er maar beter over kunt zwijgen. Joost Kadijk en Joanne Nihom doen precies het tegenovergestelde. In hun podcast *Je ziet het niet* praten ze elke twee weken openhartig en ongefilterd over het leven zonder kinderen in een wereld die om kinderen lijkt te draaien. Geen schoolplein stress of oppasgedoe, wél ongehoorde verhalen, diepgewortelde verlangens en soms pijnlijk grappige situaties. Ze hebben het over moedermelk en marketeers, over alleen zijn en samen sterk staan, over Bosmini's, Wuppies en alles daartussenin. Er is ruimte voor verdriet, maar ook voor lucht. Voor herkenning, eerlijkheid en soms een flinke

portie zelfspot. Ze gaan geregeld in gesprek met gasten die hun ervaringen delen en een manier hebben gevonden om hun leven als kinderloze man of vrouw richting te geven.

[Je kunt Je ziet het niet vinden op Spotify of andere podcast platformen.](#)

Familie van Gelder - Bermann

Wij willen graag meer te weten komen over onze opa Nathan Salomon van Gelder (10-09-1901, Rotterdam) en onze oma Paulina van Gelder-Bermann (23-10-1907, Rotterdam). Ze woonden op Ungerplein 14 in Rotterdam. Onze moeder Nanny Carla is in september 1942 bij vrienden ondergebracht. Wat er vervolgens met haar ouders is gebeurd, weten we niet behalve dat ze op 25-05-1943

vanuit Westerbork naar Sibobor zijn getransporteerd en op 28-05-1943 vermoord. We weten niet hoe ze in Westerbork zijn gekomen zijn, of waar ze waren toen ze opgepakt zijn. We hopen dat er mensen zijn die informatie over hen hebben.

Alles is welkom, ook van voor 1942. [Reacties graag naar Mascha Brink en Anouk Brink: \[brinkanouk@gmail.com\]\(mailto:brinkanouk@gmail.com\).](#)

Lenie Vuijsje

Voor een buurman ben ik op zoek naar Lenie Vuijsje. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was zij ondergedoken bij zijn opa in Bunschoten Spakenburg. Wel weet hij dat ze de oorlog heeft overleefd. Heeft iemand inlichtingen voor mij? bettysafta@yahoo.com

vervolg op pagina 45.

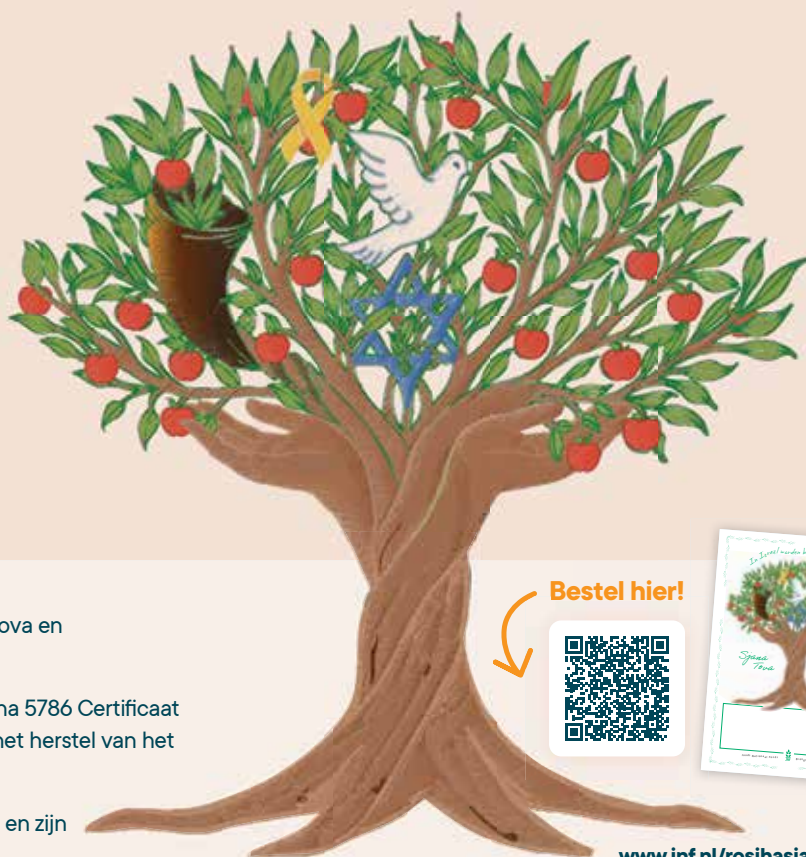

Sjana Tova

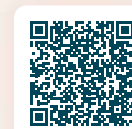
Wens je vrienden en familie Sjana Tova en plant een boom in Israël, juist nu!

Ontvang ons exclusieve Rosj Hasjana 5786 Certificaat op naam. Hiermee draag je bij aan het herstel van het Biriya woud in Noord-Israël.

Bomen verbinden ons met het land en zijn een symbool van hoop en herstel.

Bestel hier!

www.jnf.nl/rosjhasjana5786

Gespreksgroepen

Kun je goed luisteren? En deel je graag jouw ervaringen? Dan is een gespreksgroep iets voor jou. Het is voor mensen vaak prettig om (ingrijpende) gebeurtenissen met elkaar te delen in een veilige (Joodse) omgeving. Je vindt herkenning in elkaars verhaal en erkenning voor jouw eigen gedachtes en dilemma's. De aankomende periode starten wij met de volgende groepen:

Na de oorlog geboren, met de oorlog geleefd (eind september 2025 in Amsterdam)

Ben jij na de Tweede Wereldoorlog geboren en kind van een oorlogsoverlevende(n)? Dan hoor je bij de tweede generatie. Als kind van overlevenden groei je op met het oorlogsverleden van je ouder(s). Dit kan je leven sterk beïnvloeden omdat je niet beseft dat je klachten verband houden met de oorlogservaringen van je ouder(s), of omdat je ze als minder belangrijk beschouwt. Je denkt misschien dat het verdriet van de oorlog niet van jou is, waardoor de verwerking steeds moeilijker en eenzamer wordt. Tijdens zeven bijeenkomsten gaan we in gesprek over de impact van de Sjoa op jouw leven, zowel in het verleden als nu. We maken gebruik van verschillende werkvormen, zoals beeldende therapie en familieopstellingen met poppetjes. Daarnaast lezen we artikelen en delen we persoonlijke ervaringen. De gespreksgroep van JMW biedt herkenning, inzicht en ruimte voor uitwisseling.

Beeldende Therapie (voorjaar 2026 in Amsterdam)

Niet voor iedereen is het even makkelijk om over gevoelens te praten. Misschien voel jij je meer op je gemak om te praten als je bezig bent met iets anders, of vind je het juist lastig om je in woorden uit te drukken. Beeldende therapie wordt voorgesteld als een alternatieve vorm van communicatie en een uitlaatklep voor degenen die affiniteit hebben met creatief werk. Tijdens zes bijeenkomsten werken we met verschillende beeldende materialen, zoals verf of krijt, en komen er diverse persoonlijke thema's aan bod. Hierbij

is het eindresultaat niet van belang; het gaat puur om de ervaring. Na elke opdracht bespreken we gezamenlijk het eindresultaat en hoe het was om de opdracht uit te voeren.

Cursus creatief schrijven (voorjaar 2026 in Amsterdam en Den Haag)

Schrijven kan helpen om ervaringen, problemen en emoties te verwerken. In deze cursus ontdek je de kracht van het opschrijven van persoonlijke ervaringen. Schrijf jouw persoonlijke ervaringen en leer van anderen in een veilige en ondersteunende omgeving. Tijdens 10 bijeenkomsten ga je aan de hand van verschillende onderwerpen aan het werk. De door jou geschreven stukken worden, als je dat wilt, aan elkaar voorgelezen. Je ontvangt hierop feedback van de andere deelnemers en de groepsbegeleiders. Alle door jou geschreven stukken samen, vormen een 'mozaïek van je leven'. Doe mee en laat je verrassen door de kracht van creatief schrijven.

Leven in de schaduw van conflict (oktober 2025 in Amsterdam en januari 2026 in Den Haag)

Na bijna twee jaar oorlog in Israël is de impact enorm. Gevoelens van angst, onzekerheid, woede, schaamte en machteloosheid overheersen ons dagelijks leven. Deze situatie en gevolgen raken ons allemaal, ongeacht of je werkt, studeert of een ander pad bewandelt. Tijdens drie bijeenkomsten, om de twee weken, bieden wij een veilige omgeving waar het de bedoeling is dat deelnemers zich (h)erkend en begrepen voelen in hun emoties. Of je nu werkt of studeert, deze ruimte is er voor jou om je verhaal te delen en steun

te vinden. Samen met elkaar gaan we de thema's rouw, weerbaarheid en identiteit dieper verkennen. Leer van elkaar, deel ervaringen en vind kracht in verbinding. Samen vinden we steun, troost en hoop.

Zorgen voor een ander begint bij jou (na de zomer 2025 in Amsterdam)

Zorg jij voor een ander? Misschien doe je dit uit liefde, noodzaak of omdat het gewoon zo is gegroeid. Mantelzorg is waardevol, maar het kan ook zwaar zijn — zeker als je dit combineert met werk, kinderen en je sociale leven. Tijdens zeven bijeenkomsten krijg je praktische handvatten om je eigen grenzen te herkennen en te bewaken. Je leert van anderen hoe je mantelzorg, vanuit een Joodse achtergrond, in balans kunt brengen met je eigen welzijn. Er is ook ruimte voor reflectie op jouw identiteit en de rol die mantelzorg daarin speelt. In Joodse gezinnen kunnen oorlogstrauma's of complexe familieverhoudingen een extra rol spelen. JMW ondersteunt kinderen van oorlogsoverlevenden en staat klaar om jou hierin te begeleiden.

Voor alle groepen geldt dat deze alleen doorgaan bij voldoende aanmeldingen. Deelname kost €10 per sessie.

Meer informatie en aanmelden: via spreekuur@joodswelzijn.nl of telefonisch via 088-165 22 00.

vervolg van pagina 43.

Schilderij Levi Hoffmann?

Mijn naam is Inge van der Weij. In de Tweede Wereldoorlog heeft een joodse man bij mijn oom en tante, woonachtig op een boerderij, twee schilderijen in bewaring gegeven. Een schilderij is na de oorlog in 1947 bij onze familie terecht gekomen. De boerderij was in Den IJp. Op het schilderij staat de naam van Levi Hoffmann. Op het schilderij staat een vaas met rode tulpen. Nu de vraag of er nog familie of vrienden te vinden zijn van de schilder. Wie kan helpen?

Reacties graag naar:
vanderweijinge@gmail.com.

Onderduik Eemnesserweg Hilversum

Johan Christiaan Beuger, die van beroep ingenieur was, en zijn vrouw

Jacoba van Veen, woonden tijdens de oorlog in Hilversum, Eemnesserweg 244. Ze verborgen twee of drie Joodse meisjes achter een valdeur onder het keuken aanrecht. Hun zoon, Fred van Veen, vraagt zich af of deze meisjes (nu in de 80!) nog in leven zijn.

Als u iets weet, schrijf dan alstublieft naar thea.cohen@planet.nl

Monument Spytkowice-Zator

In januari 2026 wordt op de Joodse begraafplaats van Zator in Polen een monument onthuld. Bij een massagraf met slachtoffers van het dwangarbeiderskamp van Spytkowice. Hierin zijn ook de volgende 13 Nederlanders begraven: Emanuel David van Amerongen, 03-09-1916, Hartog Salomon van Amerongen, 14-01-1920, Max Louis van Amerongen,

11-12-1917, Robert Benedik, 08-05-1907, Rudolf Benedik, 03-08-1911, Jozef Gans, 05-05-1910, Jacob Jacobs, 10-08-1919, Salomon Jacobs, 07-05-1921, David Lierens, 12-12-1908, Barend Schellevis, 26-07-1913, Samuel Sealtiel, 01-01-1917, Isaac van Spier, 07-03-1925 en Meijer van Spier, 24-11-1903.

Wij zoeken contact met nabestaanden of hun familieleden. Informatie graag naar: p.tokkie@holocaustkampen.nl.

Je kan een sjoekertje sturen naar benjamin@joodswelzijn.nl.

Deadline Chanoeka nummer:
5 november 2025.

B E N J A M I N

ABONNEREN OP DE GRATIS BENJAMIN, HET KWARTAALBLAD VAN JMW.

- ☐ Ik wil het blad gratis viermaal per jaar thuis ontvangen (in Nederland).
- ☐ Ik wil de Benjamin in het buitenland ontvangen (ontvang een offerte voor de verzendkosten).
- ☐ Ik wil informatie over de **gesproken Benjamin** ontvangen.

Achternaam Voorletters

Adres

Postcode en woonplaats

Land

Email Handtekening

- ☐ Ik wil via de email af en toe **nieuws ontvangen over de Benjamin** (nieuwe nummers, podcasts etc.)
Afmelden kan altijd via een link in de email.

Dit formulier ongefrankeerd in een gesloten enveloppe opsturen naar:
JMW, Administratie Benjamin, Antwoordnummer 47160, 1070 WB Amsterdam.

<https://joodswelzijn.nl/benjamin-online/donatie/>

Of gebruik het formulier hieronder op de pagina.

46

De Benjamin wordt vooral gemaakt door een redactie van vrijwilligers:

Karien Anstadt
Voormalig
medewerker
van JMW

Lea van Coeverden
Journalist

Jessica Polak
Achtergrond in de
cultuursector

Jolan Toff
Voormalig
medewerker
van JMW

Patrick Sternfeld
Achtergrond in HR

Rico Brentjens
werkzaam bij JMW

Clënten- en Deelnemersraad (CDR)

Iedereen die met JMW te maken krijgt als cliënt, deelnemer of gebruiker van onze diensten, kan terecht bij de Clënten- en Deelnemersraad (CDR). De raad is een belangrijke schakel tussen u en de organisatie en kan uw belangen behartigen, maar ook ideeën overbrengen, (veranderende) behoeftes signaleren en vanuit de doelgroep adviseren.

De Clënten- en Deelnemersraad en JMW hebben onderlinge afspraken gemaakt over de medezeggenschap en inspraak van cliënten via de CDR.

Voor de CDR is het belangrijk van u, als gebruiker van de diensten van JMW, te horen hoe u over het werk van JMW denkt. Daarom nodigen wij u uit om contact met ons op te nemen. Uw ervaringen, ideeën en suggesties zijn van harte welkom. De CDR is geen klachtencommissie, maar komt wel op voor uw belangen. U kunt mailen naar info@joodswelzijn.nl

Huidige leden: Joost Weijel, Marguerite Berreklouw, Erica Polak, Femke Roos (*voorzitter*) en Nico Peper

Meer op: joodswelzijn.nl/meer-over-jmw/organisatie

Zie ook de introductiefilm van de CDR op: [/www.youtube.com/watch?v=jvTrIpHMvNk](https://www.youtube.com/watch?v=jvTrIpHMvNk)

Telefonisch spreekuur

Onze maatschappelijk werkers zijn te bereiken van maandag t/m vrijdag tussen 9.00 en 13.00 uur op 088 - 165 22 00 of via spreekuur@joodswelzijn.nl.

JMW LOCATIES

Onderstaande locaties zijn alleen op afspraak te bezoeken. Voor contact bel 088 - 165 22 00 of mail naar info@joodswelzijn.nl.

Amsterdam

Van Boshuizenstraat 12
1083 BA Amsterdam
088 - 165 22 00
info@joodswelzijn.nl
joodswelzijn.nl & frejda.nl

Arnhem

Mr. E.N. van Kleffenstraat 6
(Station 026)
6842 CV Arnhem

Den Haag

Koninginnegracht 19
(Taurogebouw)
2514 AB Den Haag

Rotterdam

Het Huis van de Wijk
Kipstraat 37
3011 RS Rotterdam

Lev – Informatie- en ontmoetingscentrum

Kastelenstraat 80
1083 DE Amsterdam

Houvast in verwarrende tijden

JMW lezingenreeks die je uitnodigt tot reflectie en gesprek

MAANDAG 27 OKTOBER

Yvonne Merkies opent de reeks met een lezing over omgaan met angst en het vinden van richting.

MAANDAG 10 NOVEMBER

Arthur Eaton spreekt over verlies, rouw en het vinden van betekenis via zingeving.

MAANDAG 24 NOVEMBER

Esti Cohen deelt praktische inzichten voor moeilijke gesprekken zonder de verbinding te verliezen.

We leven in een tijd van onzekerheid, verdeeldheid en verlies. De wereld voelt ongrijpbaar, waardoor de behoefte aan houvast, inzicht en richting groeit.

Deelname is gratis en kan zowel fysiek als online.
Voor meer informatie en het kopen van je ticket scan de QR code of bezoek onze website.
Voor iedereen met een Joodse achtergrond en/of partner en zorgprofessionals.